

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Навчально-науковий Інститут міжнародних відносин

СВІТОВА ПОЛІТИКА: МЕГАТРЕНДИ

Навчальний посібник (препрінт)

доктор політ.наук, проф. О.С.Пархомчук
доктор істор.наук, проф. О.А.Коппель

КИЇВ-2025

Рекомендовано до публікації НМК НН ІМВ,
протокол засідання №8 від 15 травня 2025 року.

Зміст

Вступне слово від авторів

1. Мегатренди світової політики: ретроспективний і прогностичний дискурс

- Визначення мегатрендів та їх значення для міжнародних відносин
- Історичний контекст формування сучасних мегатрендів
- Методологія аналізу глобальних політичних тенденцій

2. Геополітичні зрушення та трансформація світового порядку

- Зміна балансу сил: від однополярного до багатополярного світу
- Підйом нових центрів впливу (Китай, Індія, регіональні об'єднання)
- Роль міжнародних організацій у новому геополітичному ландшафті

3. Технологічна революція та її вплив на міжнародні відносини

- Штучний інтелект і кіберпростір як нові арени політичної боротьби
- Вплив цифрових технологій на дипломатію та інформаційні війни
- Етичні виклики та регулювання технологій у глобальному контексті

4. Глобалізація та її криза: нові виклики для світової політики

- Економічна взаємозалежність і регіоналізація
- Антиглобалізаційні рухи та зростання націоналізму
- Мігрантські кризи та їх політичні наслідки

5. Кліматична політика та екологічні мегатренди

- Зміна клімату як фактор міжнародної безпеки
- Міжнародне співробітництво у сфері зеленої енергетики
- Конфлікти за ресурси та екологічна дипломатія

6. Демографічні зміни та їх вплив на глобальну політику

- Старіння населення в розвинених країнах та молодь у країнах, що розвиваються

- Урбанізація та її політичні наслідки

- Демографічні виклики для стабільності держав

7. Майбутнє світової політики: сценарії та прогнози

- Можливі моделі глобального управління у XXI столітті

- Роль недержавних акторів у формуванні світового порядку

- Виклики та можливості для міжнародного співробітництва

8. Економічна нерівність і соціальна справедливість у глобальному контексті

9. Космічна політика та нова геополітична арена

10. Культурна глобалізація та ідентичність у міжнародних відносинах

11. Глобальна політика.

- Глобальні актори.

Список рекомендованої літератури.

Додатки.

Вступне слово від авторів

Шановні студенти, дорогі читачі, цей посібник "Світова політика: Мегатренди" створений, щоб допомогти вам досягнути складності і динаміку сучасного глобального світу, який перебуває в постійному русі та трансформації. Світова політика ХХІ століття – це не лише взаємодія держав, а й складна мережа економічних, технологічних, екологічних і соціальних процесів, які формують наше спільне майбутнє. Мегатренди, розглянуті в цьому посібнику – від геополітичних зрушень і технологічної революції до кліматичних змін і демографічних викликів – є тими силами, які визначають траєкторію розвитку міжнародних відносин. Вони водночас створюють можливості для співпраці та породжують нові конфлікти, вимагаючи від нас глибокого розуміння й виваженого підходу до аналізу.

Наше завдання як дослідників і практиків міжнародних відносин – не лише спостерігати за цими змінами, але й активно осмислювати їх, прогнозувати наслідки та пропонувати рішення. Світ, у якому ми живемо, стає дедалі більш взаємопов'язаним, але водночас і фрагментованим. Багатополярність, зростання ролі недержавних акторів, кліматична криза та швидкий розвиток технологій змушують нас переосмислювати традиційні підходи до дипломатії, безпеки та глобального управління. Як майбутні лідери, дипломати, аналітики чи активісти, ви маєте унікальну можливість впливати на ці процеси, формуючи політику, яка буде справедливою, сталою та орієнтованою на співпрацю.

Кожен розділ цього посібника покликаний не лише надати вам теоретичні знання, але й спонукати до критичного мислення. Аналіз кейсів, порівняльні дослідження та сценарне планування, запропоновані в тексті, допоможуть вам розвинути навички, необхідні для роботи в умовах невизначеності та швидких змін. Світова політика – це сфера, де немає

простих відповідей, але є безліч можливостей для тих, хто готовий досліджувати, дискутувати й шукати інноваційні рішення.

Особливу увагу ми приділили міждисциплінарному підходу, адже сучасні виклики не обмежуються однією сферою. Економіка, технології, екологія, демографія та культура тісно переплетені, і розуміння їхньої взаємодії є ключем до ефективної політики. Наприклад, кліматична криза не лише змінює природне середовище, але й впливає на міграцію, економіку та безпеку, що вимагає комплексних рішень. Так само технологічна революція відкриває нові горизонти для дипломатії, але водночас створює етичні дилеми, які потребують глобального консенсусу.

Закликаємо вас не зупинятися на прочитаному, а продовжувати досліджувати світову політику через призму актуальних подій. Слідкуйте за новинами, аналізуйте пости на платформах, беріть участь у дискусіях і шукайте власні відповіді на питання, які ставить сучасність. Світ змінюється швидше, ніж ми можемо передбачити, але саме в цій динаміці криються можливості для тих, хто готовий брати на себе відповідальність за майбутнє.

На завершення хочемо висловити надію, що цей посібник стане для вас не лише джерелом знань, але й натхненням для подальшого вивчення міжнародних відносин. Ви – покоління, яке формуватиме глобальний порядок у найближчі десятиліття. Ваші ідеї, бачення та дії визначатимуть, чи стане світ більш справедливим, безпечним і сталим. Тож використовуйте отримані знання, щоб не лише зрозуміти мегатренди, але й активно впливати на них, будуючи майбутнє, яке відображає ваші цінності та прагнення.

Автори

1. Мегатренди світової політики: ретроспективний і прогностичний дискурс

Проблематика мегатрендів світової політики посідає важливе місце в сучасній міжнародно-політичній науці, складовою частиною якої є як дослідження їх концептуальних і прикладних аспектів у ретроспективному і проспективному форматі, так і визначення та аналіз того, як вони впливають на міжнародні відносини та світову політику.

В експертно-академічному співтоваристві поступово прийшло усвідомлення того, що розв'язання глобальних проблем вимагає підвищення рівня керованості світовим розвитком. В той же час дослідження вказаної проблематики характеризується недостатньою концептуальною, в тому числі категоріальною визначенністю, що пояснюється міждисциплінарним характером досліджень. В їх концептуалізації виокремимо два основних підходи. Перший з них представлений роботами філософів, соціологів, психологів, в яких акцентується увага на мегатрендах глобального розвитку як якісних трансформаціях світополітичної системи загалом. Другий підхід головну увагу зосереджує на фактологічному, прикладному аналізі проявів мегатрендів глобального розвитку в різних сферах, зокрема в сфері міжнародних відносин та світової політики.

Світова політика характеризується якісно новим станом міжнародного середовища, в якому діють як традиційні суб'єкти міжнародних відносин – держави, так і нові суб'єкти. Саме тому характеристика стану середовища стає не менш важливою, ніж характеристика поведінки міжнародних акторів. Ці зміни найчастіше пов'язують з глобалізацією, а глобальний розвиток розглядається в якості середовища міжнародних взаємодій.

Системний підхід до дослідження міжнародних відносин передбачає уявлення про них як про систему, тобто дослідження еволюції міжнародних відносин як системи взаємодій, які відбуваються в певному середовищі. До групи зовнішніх факторів міжнародних систем належить світовий політичний процес. Це міжнародні процеси, що відбуваються в історичному

середовищі і торкаються кількох країн або світового співтовариства в цілому. В історії XVIII-XIX століття до них відносилось формування колоніальних імперій, в історії XX століття – піднесення національно-визвольних рухів, крах колоніальних систем, демократизація, НТР та ядерний чинник у світовій політиці, глобалізація, зростання взаємозалежності країн та народів, виникнення та загострення глобальних проблем.

Поняття глобального розвитку найчастіше застосовується для визначення максимально можливої сукупності змін у просторі та часі, які охоплюють людство в цілому, а його використання дозволяє виявити головні напрями розвитку суспільства. Таким чином, під глобальним розвитком розуміються закономірні якісні зміни у просторі та часі глобальної системи - нової політичної, соціокультурної, інформаційно-технологічної, економіко-культурної спільноти з її специфічними структурами та процесами, яка функціонує в межах усього людства. Отже, це розвиток людського суспільства як соціально-історичного феномену в єдності його внутрішніх якостей і всієї сукупності відносин і зв'язків, в тому числі і в світовій політиці. В цьому контексті поняття глобального розвитку використовується для визначення головних закономірностей, тенденцій та напрямів коеволюції соціальних та політичних спільнот та людства в цілому як системи взаємодій у просторі та часі у їх взаємозв'язку, взаємодії та взаємосполученні.

З означених вище позицій проблематика мегатрендів як найбільш кардинальних напрямів розвитку людства, фундаментальної та максимально тривалої традиції руху соціуму – це спроби досягнути глобальний розвиток та визначити характеристики часової ритміки глобальної системи в межах універсальних закономірностей, акцентування тих чи інших його рис та напрямів розвитку. Це по суті передбачає виявлення масштабних всесвітніх/глобальних закономірностей, які визначають кожний етап еволюції людства і формують сутність кожного етапу еволюції, визначаючи і глобальні тренди світової політики.

Дослідження глобального розвитку та розвитку взаємовідносин між його складовими являє собою спроби побудови людською свідомістю абстрагованих моделей розвитку людства у просторі та часі. Але варто зазначити, що на цьому шляху виникають певні проблеми. По-перше, будь-яка аналітична модель як спеціально синтезований для зручності дослідника об'єкт, адекватний цілям дослідження, і як система, яка слугує засобом отримання інформації щодо іншої системи, невідворотно буде спрощувати наше розуміння дійсності. По-друге, для того, щоб побудувати вказану модель, потрібна як теорія більш високого рівня, що перевищує можливості теоретичного апарату сучасних суспільних наук, так і вибір тієї чи іншої парадигми дослідження. По-третє, констатуємо “стиснення” історичного і політичного часу, збільшення інтенсивності історичних подій в перерахунку на одиницю часу та зменшення тривалості історичних і політичних циклів. Соціально-політична історія прискорюється та стає більш інтенсивною і непередбачуваною, однотипні за масштабом і змістом події і процеси відбуваються у все більш короткий період часу і відповідно скорочується термін збереження статус-кво. Посилюється ступень загрози людству, людство в цілому та окрема людина не встигають за змінами часу, що призводить до порушення емоційної безпеки, відповідають на нові виклики поняттями та уявленнями, які склались в попередню епоху та інколи можуть бути контрпродуктивними по відношенню до сучасних умов.

Природу та головні тенденції глобального розвитку характеризують глобальні тренди (соціальні, політичні, економічні, наукові, культурні) як основні напрями руху глобального суспільства, які визначають основні напрями еволюції сучасного світу і майбутнє людства. Ці тренди мають глобальний характер, тобто охоплюють весь світ, впливаючи на життя світового співтовариства. В той же час вони розрізняються за масштабами поширення, тобто діють у різних частинах світу з різною ступенню та інтенсивністю. Відрізняються вони і за тривалістю існування, тобто строки їх дії обмежені і рано чи пізно їм на зміну приходять альтернативні тренди.

Тісно взаємодіючи один з одним і доповнюючи один одного, вони здійснюють кумулятивний вплив на стан світу. Це крупномасштабні довгострокові процеси глобального розвитку, котрі визначають якісний зміст сучасного етапу еволюції світосистеми.

Спроби виявлення закономірностей кожного з етапів розвитку людства здійснювалися неодноразово. Основними парадигмами таких досліджень, тобто метатеоретичними утвореннями, що містили набір вихідних ідей та методологічних установок, на які спиралося наукове пізнання, сукупність принципів, які на конкретному історичному етапі розвитку науки задавали певний спосіб теоретичної діяльності, визначаючи вибір засобів цієї діяльності, виступали формаційна, цивілізаційна, державоцентриська та світсистемна парадигми.

Один з підходів, предсталений представниками цивілізаційної теорії, постулює, що історія не розвивається лінійно, на відміну від окремих культурно-історичних спільнот (цивілізацій), тому визначення її глобальних тенденцій виявляється неможливим.

Другий підхід базувався на визнанні хвильового характеру політичних процесів і засновувався на концепції відцентрових та доцентрових тенденцій в розвитку соціальних спільнот (С.Хантінгтон , К. Ясперс). Так, зокрема, С.Хантінгтон висунув ідею хвильової природи світового розвитку.

В межах третього підходу мегатренди – це діади процесів-антагоністів, які змінюють один одного в певному циклічному ритмі: глобалізація – деглобалізація (ізоляціонізм); інтеграція – дезінтеграція (націоналізм); демократизація – дедемократизація (посилення авторитарних режимів).

Приходимо до висновку, що необхідно розрізняти мегатренди глобального розвитку, тобто розвитку суспільства як соціально-історичного феномену в єдності його внутрішніх якостей і всієї сукупності відносин і зв'язків, так званий соціально-історичний розвиток; цивілізаційні процеси; мегатренди світової політики.

Особливого значення набуває як виокремлення питань філософського характеру, методологічних аспектів дослідження мегатрендів глобального розвитку як стійких та довгострокових тенденцій, з'ясування, які саме тренди є глобальними та визначення специфіки прояву мегатрендів глобального розвитку в міжнародно-політичній сфері. Варто враховувати такі характеристики мегатрендів глобального розвитку, як їх глобальний характер, поширення від центру до периферії, те, що регіональні та національні зміни є лише їх елементами, в різних зонах ці процеси, в яких синтезується циклічний та лінійний час, можуть набувати різної форми.

Вплив стиснення історичного і політичного часу на мегатренди полягає в тому, що вони набувають більш обмежений час дії, яка буде послаблюватись в умовах подальшої прискореної трансформації політичної системи світу, що неминуче призведе до появи нових трендів. Такі мегатренди глобального розвитку, як кібернетична революція, перехід до інформаційного суспільства на основі вироблення і споживання інформації, зростання ролі мережевих структур, збільшення темпів споживання, гіперспоживання як комплексне системне явище здійснюють значний вплив на мегатренди світової політики. З кожним роком зростає антропогенний вплив: розвивається промисловість, збільшується кількість викидів в атмосферу, виникає парниковий ефект. В результаті збільшення населення різко збільшиться дефіцит відновлюваних ресурсів. Крім нестачі земельних, водних та енергетичних ресурсів, існують великі проблеми, пов'язані з екологією. Іншими словами, збільшиться екологічний дефіцит, який є причиною таких явищ, як міграція, економічний спад і ослаблення держави, що веде до конфліктів, які можна позначити як екополітичні конфлікти. Все це може сприяти поширенню субнаціонального насильства, що призводить до розпаду держави і до того, що периферійні регіони можуть перейти під контроль тих, кого не влаштовує існуюча влада. Таким чином, екологічний дефіцит може служити однією з причин політичного розпаду країни.

Слід виділити шість типів екологічних змін, які найімовірніше стануть причинами конфліктів в XXI столітті: зміна клімату, виснаження озонового шару, деградація сільськогосподарської землі, лісів, прісної води і виснаження рибних запасів. Уже зараз екологічний дефіцит сприяє збройним конфліктам у багатьох частинах світу. Ці конфлікти - перші ознаки зростання насильства в світі, яке буде викликано або посилено дефіцитом. Конфлікти в більшій мірі торкнуться бідних суспільств, так як вони найменше здатні захистити себе від екологічного дефіциту і соціальних криз, які їм обумовлені.

Нагадаємо, що популяризатор використання терміну “мегатренд” Джон Нейсбітт видає в 1982 році книгу "Мегатренди", в якій визначає найбільш кардинальні напрями розвитку суспільства . У міжнародно-політичних дослідженнях формується жанр “концептуального огляду головних міжнародних проблем”, спроби “охопити і викласти стратегічну суть складних історичних і сучасних зовнішньополітичних процесів. Ідеться про особливе вміння бачити головне, не легковажаючи дрібницями, але й без надмірної деталізації” .

На сучасному етапі відбувається трьохскладова трансформація сучасної політичної організації світу. Це трансформація Вестфальської світополітичної моделі, яку обумовлює глобалізація як мегатренд глобального розвитку, трансформація сучасної міжнародної системи, значним чином обумовлена інтеграцією/дезінтеграцією як мегатрендом, і трансформація політичних систем окремих країн світу, обумовлена демократизацією.

Трансформація Вестфальської світополітичної моделі і розпад Ялтинсько-Потсдамської системи примусили політиків та вчених на основі дослідження мегатрендів глобального розвитку будувати прогнози відносно майбутнього політичного світоустрою, які є необхідними з позицій прогнозування та якісного управління мегатрендами світової політики.

Значний внесок в розвиток цього напрямку внесла діяльність Римського клубу, зокрема доповіді, підготовлені на його замовлення або членами клубу, які одразу ставали предметом жвавих наукових дискусій .

Ще у 1999 р. Національна розвідувальна рада США у співробітництві з Державним департаментом і ЦРУ розпочала роботу над проектом “Глобальні тенденції 2015”, організувавши два відкритих симпозиуми під загальною назвою “Варіанти глобального майбутнього: 2000–2015 рр.”. У цьому прогнозі передбачалося, що буде зростати кількість важливих гравців, що ставитиме під загрозу лідерство США. Це такі країни, як Китай, Росія, Індія, Мексика і Бразилія; регіональні організації, як ЄС; велика кількість ТНК і некомерційних організацій, що набирають вагу на міжнародній арені. Автори доповіді запропонували чотири вірогідні сценарії розвитку людства до 2015 р.: “всеохопна глобалізація” при підвищенні ефективності глобального та регіонального колективного управління; “згубна глобалізація” та посилення нерівномірності розвитку окремих країн та регіонів, яка супроводжується послабленням як національних, так і міжнародних органів управління і політичних інститутів; “регіональна конкуренція” та посилення опору глобальній перевазі США при передачі повноважень глобальних організацій регіональним інститутам; “постполярний світ” із посилення політичної напруги у відносинах США з ЄС, кризою національного управління в країнах Латинської Америки та суперництві між азійськими державами. У всіх чотирьох сценаріях життєво важливе значення відводиться ефективності національного, регіонального та міжнародного управління, прогнозувалося послаблення глобального впливу США .

У 2002 р. американські експерти опублікували збірку статей, в якій вибудовувались чотири можливих моделі міжнародної системи у ХХІ ст.: імперія, баланс сил, глобальна демократія та колективна безпека. Прихильниками першої моделі – домінування США при зменшенні ролі міжнародних організацій у глобальному управлінні – виступили неоконсерватори. Друга модель передбачала формування багатопольного

світу, в якому обмежена кількість держав буде співпрацювати та конкурувати між собою. Третій сценарій передбачав створення ефективної системи безпеки, посилення ролі ООН, зокрема Ради Безпеки. У моделі “шлях до глобальної демократії” особлива роль відводилась глобальним політичним інститутам та неурядовим організаціям .

“Проект–2020” “Конттури світового майбутнього” щодо перспектив та глобальних тенденцій розвитку світу на першу чверть XXI ст. окреслив ключові тенденції та сценарії розвитку людства до 2020 року. Перший сценарій, з умовною назвою “Давоський світ”, означав успішний поступ глобалізації, включення Китаю та Індії до кола провідних гравців, що надасть процесу глобалізації “незахідне обличчя”, хоча при цьому зазначалося, що ця система навряд чи буде здатною до саморегулювання. Другий сценарій під назвою “Рах Americana” пропонував бачення майбутнього з ключовою домінантою – США, які визначатимуть вибір моделей глобального розвитку. Третій сценарій – “Новий Халіфат” передбачав зростання викликів західній системі цінностей завдяки задіянню все більшої кількості населення та збільшення простору поширення нехристиянської релігійної ідентичності, створення транснаціонального теократичного утворення, заснованого на релігійній свідомості, що мало загальмувати глобалізаційні процеси. Найбільш наближеним до сучасної реальності виявився сценарій “Коло жаху”, за яким значна частина світу стає простором насильства та нестабільності, жодна організація не здатна буде взяти на себе відповідальність за підтримання балансу у світі. Влучно зазначалось, що піднесення РФ, КНР, Індії та деяких інших країн як можливих глобальних гравців буде мати негативні наслідки, порівняні з піднесенням Німеччини наприкінці XIX століття.

На думку авторів звіту “Майбутнє у 2030 році”, підготовленого громадською організацією “Вільна Всесвітня Академія” у 2005 р., світ у 2030 р. буде поділено на три регіони: глобалізований регіон (51,5% населення) зі зростаючим середнім класом – Північна Америка, Океанія, Північно-Східна Азія, Індія, Східна Європа, Південно-Східна Азія, Центральна Америка;

відсталий регіон (34,5% населення) під владою ісламізму – Близький Схід, Африка, Південна Азія та регіон, що занепадає – (14% населення світу) .

У листопаді 2008 р. Національна розвідувальна рада США оприлюднила доповідь на тему “Глобальні тенденції 2025: світ, що змінився” як чергову спробу виявити основні фактори та тенденції, які визначатимуть глобальний розвиток. Автори доповіді запропонували чотири вірогідні сценарії світового розвитку до 2025 р. Перший – “Світ без Заходу”, за яким на світову арену виходять нові потужні держави, що кидає виклик стабільності існуючої системи міжнародних відносин і може призвести до глобальних конфліктів. Другий сценарій – “Жовтневий сюрприз” – неочікуваний природний катаклізм, прискорення процесів зміни клімату. Відповідно до третього сценарію – “Скандал у БРІКС”, виникає конфлікт між новими потужними державами, зокрема між Індією та Китаєм внаслідок боротьби за ресурси. Четвертий сценарій – “Політика не завжди локальна (формування глобального світу)” – передбачав втрату державами своєї провідної ролі у формуванні світової політики, що має прискорити розвиток субрегіональних та транснаціональних утворень, а глобальні кліматичні ризики призведуть до того, що контроль за вирішенням цих питань переміщується з державного рівня на наддержавний .

З останніх прогнозів на особливу увагу заслуговує доповідь “Розриви та відволікаючи фактори – переосмислення безпеки на 2040 рік”, яку було підготовлено за результатами семінару, організованого РЕНД Корпорейшн в 2018 році. Він був організований в рамках Міжнародного центру безпеки та оборонної політики (ISDP) відділу досліджень національної безпеки RAND (NSRD), що проводить дослідження та аналіз для кабінету Міністра оборони, Об’єднаного комітету начальників штабів США, Об’єднаного Командування Збройних сил США, органів оборони, ВМС, морської піхоти, берегової охорони США, розвідувальної спільноти США, союзних закордонних урядів та фондів. Доповідь ґрунтується на результатах семінару, організованого корпорацією RAND у Нью-Йорку 8 вересня 2017 року, на якому обговорювались питання визначення та передбачення глобальних

тенденцій та розривів, які будуть впливати на формування ситуації в світі до 2040 року та шляхи попередження їх негативних наслідків. Головною метою цього звіту визначалось передбачення вирішальних проблем у сфері безпеки в світі до 2040 року, враховуючи наслідки політичних, технологічних, соціальних та демографічних тенденцій, які формуватимуть проблеми в галузі безпеки в найближчі десятиліття.

Були проаналізовані безперервність та розриви від попередньої епохи та ймовірно очікувані або наслідкові зміни в найближчі 25 років. Неперервними визнавалися ті тенденції та події, які були передбачувані, навіть якщо вони відбувалися прискореними темпами. З метою отримання достовірного уявлення про те, як світ може наслідувати або нехтувати прогнозами між теперішнім та 2040 роком, дослідники RAND проаналізували три попередні 25-річні періоди історії (1910–1935 рр., 1950–1975 рр., та 1990–2015 рр.) та визначили широкий спектр можливих сценаріїв на 2015–2040 роки. Для кожного періоду дослідники відслідковували події, які являли собою продовження попередніх тенденцій; вони суттєво не дивували, навіть якщо вони відбувалися прискореними темпами. Події, які розглядалися як передбачувані (відомі в літературі як “білі лебеді”) підпадали під категорію неперервності (нерозривності). Дослідники також визначили “чорних лебедів”, - події, які вважалися неможливими та непередбачуваними.

Для періоду 1910-1935 рр. (визначеного як період «ядра, з якого може вирости сила») це непередбачувані обставини, пов’язані з Першою світовою війною, російською революцією та Великою депресією. Другий період - 1950-1975 рр. отримав назву періоду, коли “жоден куточок землі не може бути ізольованим”. До непередбачуваних подій відносили випробування СРСР атомної бомби в 1947 р., запуск супутника у 1957 році, швидку деколонізацію, війни в Кореї та В’єтнамі та нафтове ембарго 1973 року. В період з 1990 по 2015 рр., коли “для здивування не вистачає часу”, розпадається Радянський Союз, відбувається розширення НАТО, теракти 11

вересня 2001 р., посилення участі США в Афганістані та Близькому Сході, винахід Інтернету, підйом Китаю. В 2015 – 2040 рр. (період “винаходження майбутнього”) до прогнозованих змін віднесено кліматичні, які йдуть на користь деяким країнам, але шкодять іншим, змінюючи баланс сил. Відрізняє цей період від попередніх стрімка поява більш потужних інструментів спостереження, аналізу та навчання.

До здобутків вказаної доповіді слід віднести запропоновану схему для подальшого аналізу виникаючих проблем світової політики. Один з учасників конференції процитував старий афоризм “Найкращий спосіб передбачити майбутнє - це вгадати його”, щоб нагадати іншим учасникам, що деякі прогнозовані або непередбачені події є антропогенними. Доки ми не побачимо розвиток штучного інтелекту, який буде перевищувати людські можливості (Вернон Вінге назвав цей момент «сингулярність», точка, після якої світ виходить за межі нашої здатності зрозуміти це), далекосяжні сценарії підлягатимуть людським зусиллям, принаймні певною мірою.

Погоджуючись з точкою зору, що за останні роки ключовим глобальним трендом стало послаблення безпеки людства, зазначимо, що ця проблема опинилась в центрі уваги світового співтовариства не тільки внаслідок розпаду біполярної системи, оскільки механізми забезпечення міжнародного порядку мали багато в чому спадкоємний характер, а внаслідок спроб окремих країн, зокрема РФ, переглянути своє місце в сучасній міжнародній системі. Перші ознаки ідеологічного обґрунтування аналогічних спроб стають помітними ще наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття, хоча спочатку вони виглядали скоріше як інтелектуальний виклик.

Отже, у всіх прогнозах, незважаючи на наявні розбіжності в підходах та оцінках, світ майбутнього мав певні спільні характеристики, найголовніша з яких полягала в його глобалізованості, альтернатива глобалізації не розглядається або розглядається як катастрофа. Водночас у багатьох із них констатується, що Захід втрачає монополію на процеси глобалізації. Дослідниками не ставиться під сумнів і той факт, що світом потрібно управляти,

оскільки хаотичність міжнародних відносин та неконтрольованість міжнародних процесів являють собою виклик усій міжнародній системі і її головним елементам – державам.

Зміни в конфігурації міжнародної системи обумовили значну ступінь невизначеності в прогнозуванні процесів, які в ній відбуваються, а з іншого боку стали поштовхом до теоретичних дискусій та розробці цілої низки нових концепцій. На відміну від вже згаданого нами афоризму “найкращий спосіб передбачити майбутнє - це вгадати його”, нагадаємо інший, який належить Дж.Нейсбітту – “найнадійніший спосіб передбачити майбутнє – зрозуміти теперішнє”. Головні проблеми, які опинились в центрі уваги наукового співтовариства – це характер сучасної міжнародної системи, що передбачало дослідження параметрів полярності, лідерства, нової системи міжнародної стратифікації її акторів, структури і середовища міжнародної взаємодії, процесів зміни (динаміки) цих станів, регулювання та саморегулювання цих процесів, формування нового світового порядку, трансформації політичної організації світу, тобто модифікації Вестфальської світополітичної моделі, зміни ролі держави та її основного атрибуту – суверенітету.

Після закінчення блокового протистояння виникає ідея щодо безконфліктного розвитку міжнародних відносин і переходу ліберальної демократії на домінуючі позиції в світі (Ф.Фукуяма) . З іншого боку, С. Хантінгтон вказував на те, що по закінченню холодної війни замість блокового протистояння на перший план вийшли відмінності цивілізаційного характеру, що дає серйозні підстави до зіткнення інтересів держав .

Принципово новими ознаками сучасної системи світу стали відсутність балансу сил та складність або навіть неможливість його відтворення, суверенізація особистості і закономірне підвищення її ролі в світових справах, різке якісне та кількісне зростання транснаціональних акторів. Основними елементами нестабільності в цій ситуації стає відсутність теоретичної ідеї, що виконувала б роль регулятора міжнародного порядку, несумісність старих та нових принципів його регулювання, зокрема

протиріччя між принципом невтручання у внутрішні справи і сучасні вимоги відносно захисту прав людини, які порушуються з боку власної держави, паралельне існування старих та нових інститутів, що посилює відчуття анархії і безладу міжнародної системи, переплетіння різних трактувань суверенітету без їх чіткої ієрархізації. Значною частиною дослідників (І. Валлерстайн, Ч. Капчан, П. Кеннеді, Н. Хомські та ін.) констатується тенденція до того, що могутність США хилиться до занепаду . В той же час неоконсерватори (П. Вулфовіц, Ф. Фукуяма) навпаки, не мали жодних сумнівів у тому, що США збережуть могутність, насамперед військову . Неоліберали (Дж. Най-молодший, Р. Кеохейн) вважали, що США володіють потенціалом, необхідним для збереження своїх позицій і в майбутньому за умови продуманої збалансованої та далекоглядної зовнішньополітичної стратегії .

Одним з головних мегатрендів глобального розвитку є зниження ступеня захищеності людства, що стало ще більш зрозумілим під час пандемії SARS (COVID-19) та агресії РФ проти України, решта мегатрендів, зокрема зміна політичної структури світу, криза інституту глобального лідерства, переміщення центру світового розвитку, інверсія фундаментальних цінностей є похідними за функціональною приналежністю до нього.

Криза інституту глобального лідерства ускладнюється тим, що порядок формується не всіма елементами міжнародної системи, а декількома найпотужнішими за сукупним потенціалом державами, або державою, яка досягла рівня гегемону. В сучасному світі США після розпаду біполярної системи залишились єдиною глобальною державою, найпотужнішою в військовому і політичному плані, вони відігравали найбільш активну роль у формуванні нового міжнародного порядку. Але їх лідерство піддається ерозії, зокрема з боку держав, які уособлюють інші цивілізації. В міжнародному житті стверджуються нові центри прийняття політичних рішень, зокрема КНР, Індія, деякі держави ісламського світу, здатні не

просто впливати на вже існуючі правила “глобальної гри”, але й доповнювати старі чи навіть визначати її нові правила.

Ідея щодо внутрішньої неоднорідності сучасної міжнародної системи і типологічної різнорідності її підсистем знайшла відображення, зокрема, у Г. Кіссінджера. Якщо в своїй роботі «Дипломатія» він висловлює точку зору, що порядок у сучасній системі буде забезпечуватись за зразком Віденського «концерту націй», але баланс сил буде здійснюватись на глобальному рівні, то в подальших працях, зокрема «Чи потрібна Америці зовнішня політика?» та «Світовий порядок» він вже акцентує увагу на неоднорідності глобальної міжнародної системи. Звідси від приходить до висновку щодо необхідності сформулювати концепцію порядку в межах окремих регіонів, прийнятну для інших, зауважуючи, що військове домінування в регіоні однієї тоталітарної держави загрожує міжнародним порядкам інших регіонів. Він визначає декілька рівнів порядку: як теоретичної моделі, зокрема на рівні окремого регіону чи цивілізації; як практичному втіленню вказаних концепцій на значній частині території світу, настільки значній, що це може впливати на глобальний баланс сил.

Формування міжнародного порядку відбувається як діалектичний процес взаємодії тенденцій збереження наступальності з попередньою історичною формою існування міжнародного порядку і його радикального оновлення в найбільш істотних рисах. Він формується як порядок глобальної спільноти, як глобальний порядок, на основі поєднання як загальнолюдських, так і унікальних характеристик, які історично формувались на основі матеріальних та духовних цінностей традиційних культур та інтегративної культури світового співтовариства і потребують подальшого наукового дослідження.

На підставі аналізу численних спроб визначення мегатрендів світової політики приходимо до висновку, що існує певний консенсус щодо визначення найголовніших з них: глобалізація, інтеграція і демократизація. При цьому акцентується увага на тому, що мегатренди мають циклічно-

хвильовий характер, розвиваються нерівномірно та нелінійно, а їх переплетіння породжує нову якість.

Щодо мегатрендів світової політики, то, визнаючи з одного боку певний волюнтаризм та відсутність консенсусу дослідників у їх виокремленні, акцентування уваги лише на ті чи інші аспекти явища, що досліджується, зробимо спробу додавання до головних трендів інших, пов'язаних з попередніми. Це вже згадуване нами зниження ступеня захищеності людства, зміна політичної структури світу, криза інституту глобального лідерства, переміщення центру світового розвитку (орієнталізація), універсалізація міграційних потоків, інверсія фундаментальних цінностей (свобода versus безпека), віртуалізація суспільно-політичних відносин, нова модель зміни політичної влади і управління в окремих країнах. Їх аналіз передбачає врахування взаємопов'язаності глобальних, регіональних та державних процесів, зокрема це прослідковується на прикладі таких глобальних трендів, як нова модель зміни політичної влади і управління в окремих країнах та трансформація політичних систем окремих країн світу.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновки щодо доцільності використання категорії мегатрендів в міжнародно-політичному аналізі. На їх формування впливають мегатренди глобального розвитку.

1.1. Визначення мегатрендів та їх значення для міжнародних відносин

Мегатренди – це масштабні, довгострокові зміни, які впливають на глобальні процеси в економіці, політиці, суспільстві та навколишньому середовищі. У контексті міжнародних відносин мегатренди визначають нові виклики та можливості для держав, міжнародних організацій і недержавних акторів. Вони охоплюють такі явища, як геополітичні зрушення, технологічні революції, демографічні зміни та кліматичні виклики. Для студентів міжнародних відносин розуміння мегатрендів є ключовим, оскільки вони

формують стратегії держав, міжнародне співробітництво та глобальне управління. Наприклад, підйом Китаю як економічної та політичної сили чи зростання кіберзагроз змінюють підходи до дипломатії та безпеки.

1.2. Історичний контекст формування сучасних мегатрендів

Сучасні мегатренди мають глибоке історичне коріння. Після закінчення Холодної війни світ увійшов в епоху однополярного домінування США, але з початку XXI століття спостерігається перехід до багатополярності. Глобалізація 1990-х і 2000-х років сприяла економічній інтеграції, але також викликала реакцію у вигляді антиглобалізаційних рухів. Водночас технологічний прогрес, зокрема цифрова революція, змінив способи взаємодії між державами та громадянами. Наприклад, поява інтернету трансформувала інформаційну політику, а кліматичні зміни, які почали активно обговорюватися з 1970-х, стали центральною темою міжнародних переговорів. Аналіз історичних подій, таких як підписання Паризької угоди (2015) чи зростання впливу БРІКС, допомагає зрозуміти витоки сучасних мегатрендів.

1.3. Методологія аналізу глобальних політичних тенденцій

Для вивчення мегатрендів у світовій політиці використовуються різні методологічні підходи:

- Системний аналіз – розгляд міжнародних відносин як складної системи взаємопов'язаних акторів і процесів.
- Сценарне планування – створення прогнозів розвитку подій на основі поточних тенденцій (наприклад, зростання впливу недержавних акторів).
- Порівняльний аналіз – зіставлення впливу мегатрендів на різні регіони чи країни.
- Кількісні методи – використання даних (наприклад, демографічної статистики чи економічних показників) для оцінки масштабів змін.

Пропонуємо застосовувати ці методи для аналізу таких питань, як вплив штучного інтелекту на міжнародну безпеку чи наслідки урбанізації для політичної стабільності. Важливо також враховувати міждисциплінарний підхід, поєднуючи знання з економіки, соціології та екології для комплексного розуміння мегатрендів.

Розділ 2. Геополітичні зрушення та трансформація світового порядку

2.1. Зміна балансу сил: від однополярного до багатопольярного світу

Після закінчення Холодної війни у 1991 році світ увійшов в епоху однополярного домінування Сполучених Штатів Америки, які стали єдиною наддержавою з безпрецедентним економічним, військовим і культурним впливом. Цей період характеризувався поширенням ліберальних цінностей, глобалізацією та активною роллю США в міжнародних організаціях, таких як ООН чи НАТО. Проте з початку XXI століття однополярна система почала розмиватися. На це вплинули кілька факторів: економічне зростання країн, що розвиваються, послаблення західного впливу через фінансову кризу 2008 року та зростання політичної ваги регіональних сил.

Сьогодні світ рухається до багатопольярності, де кілька центрів сили – США, Китай, Європейський Союз, Індія, Росія – конкурують за вплив. Наприклад, Китай через ініціативу "Один пояс, один шлях" розширює свою економічну та політичну присутність у Азії, Африці та Європі, тоді як США зберігають лідерство у військовій сфері та технологіях. Багатопольярність ускладнює глобальне управління, оскільки держави частіше обирають прагматичні альянси, а не ідеологічно мотивовані блоки, як це було під час Холодної війни. Важливо проаналізувати, як ця трансформація впливає на міжнародну стабільність, зокрема через зростання регіональних конфліктів чи торговельних війн.

2.2. Підйом нових центрів впливу (Китай, Індія, регіональні об'єднання)

Одним із ключових мегатрендів є зростання нових центрів впливу, які змінюють геополітичну карту світу. Китай, завдяки швидкому економічному зростанню, став другою за величиною економікою світу і активно нарощує

політичний вплив. Його зовнішня політика базується на інвестуванні в інфраструктуру (наприклад, порти в Пакистані чи Шрі-Ланці), створенні альтернативних фінансових інститутів (Азійський банк інфраструктурних інвестицій) і просуванні власного бачення глобального порядку.

Індія також набирає ваги як економічна та демографічна сила. З населенням, яке перевищило 1,4 мільярда осіб у 2023 році, та швидким розвитком технологічного сектору, Індія претендує на роль регіонального лідера в Південній Азії та гравця на глобальній арені. Її стратегічне партнерство з США та участь у форматі Quad (разом із Японією та Австралією) є прикладом балансування між співпрацею із Заходом і збереженням незалежної зовнішньої політики.

Окрім окремих держав, регіональні об'єднання, такі як АСЕАН, Африканський Союз чи Європейський Союз, відіграють дедалі важливішу роль. Наприклад, АСЕАН, об'єднуючи країни Південно-Східної Азії, стає платформою для економічної інтеграції та посередництва в регіональних конфліктах. Водночас регіональні блоки стикаються з викликами, такими як внутрішні розбіжності (наприклад, Brexit у ЄС) чи конкуренція між членами. Студентам пропонується досліджувати, як нові центри впливу формують альянси та які виклики це створює для традиційних західних інститутів.

2.3. Роль міжнародних організацій у новому геополітичному ландшафті

Міжнародні організації, такі як ООН, Світовий банк, МВФ чи СОТ, традиційно відігравали ключову роль у підтримці глобального порядку. Проте в умовах багатополлярності їхня ефективність зазнає випробувань. Наприклад, Рада Безпеки ООН часто паралізована через вето постійних членів (США, Китай, Росія), що ускладнює вирішення таких криз, як війна в Україні чи конфлікти на Близькому Сході. Водночас нові ініціативи, такі як

G20 чи BRICS, набувають більшої ваги, оскільки вони відображають інтереси країн, що розвиваються.

Міжнародні організації також адаптуються до нових викликів. Наприклад, СОТ намагається реформувати правила торгівлі, щоб врахувати цифрову економіку, а ООН активно просуває Цілі сталого розвитку (SDGs), які охоплюють клімат, бідність і нерівність. Однак зростання впливу недержавних акторів, таких як транснаціональні корпорації (наприклад, Google чи Tencent) чи неурядові організації, змушує міжнародні інститути переосмислювати свою роль.

2.4. Практичні аспекти для аналізу геополітичних зрушень

Для глибшого розуміння цього мегатренду студентам пропонується:

- Кейс-стаді: Аналіз ініціативи "Один пояс, один шлях" як інструменту китайської геополітичної стратегії. Які країни отримують найбільшу вигоду, і які ризики це несе для їхньої суверенності?
- Порівняльний аналіз: Порівняння ролі США та Китаю в Африці через призму інвестицій і політичного впливу.
- Сценарне планування: Прогнозування можливих геополітичних альянсів до 2035 року з урахуванням зростання впливу Індії та АСЕАН.
- Дискусійне питання: Чи здатні міжнародні організації, такі як ООН, адаптуватися до багатопольярного світу, чи потрібні нові інститути

Розділ 3. Технологічна революція та її вплив на міжнародні відносини

3.1. Штучний інтелект і кіберпростір як нові арени політичної боротьби

Технологічна революція, зокрема розвиток штучного інтелекту (ШІ) та кіберпростору, кардинально змінює міжнародні відносини, створюючи нові арени для політичної, економічної та військової конкуренції. ШІ трансформує не лише економіку, а й способи прийняття рішень у зовнішній політиці. Наприклад, алгоритми ШІ використовуються для аналізу великих даних у розвідці, прогнозування конфліктів чи моделювання економічних санкцій. Держави, такі як США, Китай і Європейський Союз, інвестують мільярди доларів у розвиток ШІ, що призводить до нової "технологічної гонки". Китай, зокрема, планує стати світовим лідером у сфері ШІ до 2030 року, що посилює геополітичну конкуренцію.

Кіберпростір став новим полем бою, де держави, недержавні актори та навіть окремі хакери можуть впливати на міжнародну безпеку. Кібератаки, такі як втручання у вибори (наприклад, звинувачення Росії у впливі на вибори в США 2016 року) чи атаки на критичну інфраструктуру (як-от кібератака на українську енергосистему у 2015 році), демонструють, як цифрові технології змінюють природу конфліктів. Водночас кіберпростір ускладнює attribution (визначення джерела атаки), що створює виклики для міжнародного права та дипломатії. Для студентів важливо аналізувати, як держави розробляють стратегії кібербезпеки та чи здатні міжнародні норми, такі як Конвенція ООН про кіберзлочинність, ефективно регулювати цей простір.

3.2. Вплив цифрових технологій на дипломатію та інформаційні війни

Цифрові технології трансформують дипломатію, створюючи нові інструменти для комунікації та впливу. Соціальні мережі, такі як X, стали платформами для "цифрової дипломатії", де держави, політики та дипломати безпосередньо звертаються до глобальної аудиторії. Наприклад, лідери країн активно використовують X для просування своєї політики чи реагування на міжнародні кризи в реальному часі. Водночас це створює ризики дезінформації, оскільки соціальні мережі стають інструментами для маніпуляцій. Кампанії дезінформації, як-от під час пандемії COVID-19 чи війни в Україні, демонструють, як держави та недержавні актори використовують цифрові платформи для впливу на громадську думку.

Інформаційні війни стали невід'ємною частиною сучасної політики. Наприклад, Росія активно використовує медіа та кібероперації для просування своїх наративів у Європі, тоді як Китай інвестує в глобальні медіа, такі як CGTN, для формування позитивного іміджу. Для студентів корисно досліджувати, як цифрові технології змінюють традиційні підходи до дипломатії, а також аналізувати етику використання дезінформації як інструменту зовнішньої політики. Практичним завданням може бути аналіз конкретної кампанії в соціальних мережах (наприклад, пости на X під час міжнародної кризи) та оцінка її впливу на громадську думку.

3.2. Вплив цифрових технологій на дипломатію та інформаційні війни

Цифрові технології трансформують дипломатію, створюючи нові інструменти для комунікації та впливу. Соціальні мережі, такі як X, стали платформами для "цифрової дипломатії", де держави, політики та дипломати безпосередньо звертаються до глобальної аудиторії. Наприклад, лідери країн активно використовують X для просування своєї політики чи реагування на міжнародні кризи в реальному часі. Водночас це створює ризики дезінформації, оскільки соціальні мережі стають інструментами для

маніпуляцій. Кампанії дезінформації, як-от під час пандемії COVID-19 чи війни в Україні, демонструють, як держави та недержавні актори використовують цифрові платформи для впливу на громадську думку.

Інформаційні війни стали невід'ємною частиною сучасної політики. Наприклад, Росія активно використовує медіа та кібероперації для просування своїх наративів у Європі, тоді як Китай інвестує в глобальні медіа, такі як CGTN, для формування позитивного іміджу. Для студентів корисно досліджувати, як цифрові технології змінюють традиційні підходи до дипломатії, а також аналізувати етику використання дезінформації як інструменту зовнішньої політики. Практичним завданням може бути аналіз конкретної кампанії в соціальних мережах (наприклад, пости на X під час міжнародної кризи) та оцінка її впливу на громадську думку

3.3. Етичні виклики та регулювання технологій у глобальному контексті

Швидкий розвиток технологій, таких як ШІ, біотехнології та автономна зброя, породжує серйозні етичні виклики. Наприклад, використання автономних дронів чи систем розпізнавання облич у військових чи поліцейських операціях викликає питання про відповідальність за рішення, прийняті машинами. У 2023 році ООН розпочала переговори щодо регулювання автономної зброї, але держави досі не дійшли згоди через розбіжності між США, Китаєм і Росією.

Регулювання технологій ускладнене через різницю в підходах між країнами. Наприклад, ЄС активно просуває етичні стандарти для ШІ, такі як General Data Protection Regulation (GDPR) та AI Act, тоді як Китай і США віддають перевагу швидкому розвитку технологій, часто ігноруючи етичні аспекти. Це створює "регуляторний розрив", який ускладнює міжнародне співробітництво. Крім того, транснаціональні корпорації, такі як Google, Microsoft чи Huawei, відіграють дедалі більшу роль у встановленні

технологічних стандартів, що викликає питання про втрату державного суверенітету над цифровим простором.

Студентам пропонується розглянути такі етичні дилеми:

- Чи допустимо використовувати ІІІ для масового стеження за населенням, як це відбувається в деяких країнах?
- Як міжнародне співтовариство може розробити універсальні норми для регулювання ІІІ та кіберпростору?
- Які ризики несе монополізація технологій великими корпораціями

3.4. Практичні аспекти для аналізу технологічної революції

Для поглибленого вивчення теми студентам пропонується:

- Кейс-стаді: Аналіз кібератаки на критичну інфраструктуру (наприклад, атаку на Colonial Pipeline у США в 2021 році) та її наслідків для міжнародної безпеки.
- Порівняльний аналіз: Порівняння стратегій Китаю та ЄС щодо регулювання ІІІ. Як ці підходи впливають на їхні позиції в глобальній конкуренції?
- Сценарне планування: Прогнозування впливу ІІІ на міжнародні відносини до 2035 року. Чи може ІІІ стати самостійним актором у глобальній політиці?
- Дискусійне питання: Чи потрібен глобальний договір про заборону автономної зброї, і які країни можуть його підтримати чи заблокувати?

3.5. Висновки та перспективи

Технологічна революція створює безпрецедентні можливості для міжнародних відносин, але водночас породжує нові ризики. ІІІ та кіберпростір змінюють природу конфліктів, дипломатії та глобального управління, роблячи їх більш динамічними та непередбачуваними. Для студентів міжнародних відносин важливо не лише розуміти технічні аспекти цих змін, а й аналізувати їхній вплив на баланс сил, етичні стандарти та

міжнародне право. У майбутньому ключовим викликом стане створення глобальних норм, які б урівноважували технологічний прогрес із безпекою та правами людини.

Розділ 4. Глобалізація та її криза: нові виклики для світової політики

4.1. Економічна взаємозалежність і регіоналізація

Глобалізація, що активно розвивалася з кінця XX століття, призвела до безпрецедентного рівня економічної взаємозалежності між державами. Міжнародні ланцюги поставок, вільна торгівля та транснаціональні корпорації, такі як Apple чи Toyota, стали основою глобальної економіки. Угоди, як-от створення Світової організації торгівлі (СОТ) у 1995 році чи регіональні торговельні блоки (наприклад, NAFTA чи RCEP), сприяли економічній інтеграції. Проте ця взаємозалежність також виявила вразливості, особливо під час криз. Наприклад, пандемія COVID-19 у 2020 році показала, як залежність від китайських поставок медичного обладнання чи мікрочипів може паралізувати економіки інших країн.

Останні роки демонструють зростання регіоналізації як відповіді на вразливості глобалізації. Держави та регіональні об'єднання, такі як Європейський Союз чи АСЕАН, дедалі частіше прагнуть зміцнити внутрішні ринки та зменшити залежність від зовнішніх постачальників. Наприклад, ЄС розробляє стратегії "стратегічної автономії", спрямовані на розвиток власного виробництва напівпровідників і фармацевтичних препаратів. Водночас регіоналізація може посилювати економічні бар'єри, як-от протекціонізм, що ускладнює глобальне співробітництво. Для студентів важливо аналізувати, як баланс між глобалізацією та регіоналізацією впливає на зовнішню політику держав, зокрема через призму торговельних угод чи санкцій.

4.2. Антиглобалізаційні рухи та зростання націоналізму

Глобалізація, попри свої економічні переваги, викликала соціальні та політичні напруження, що сприяло появі антиглобалізаційних рухів. Ці рухи, які поєднують як ліві, так і праві ідеології, критикують глобалізацію за нерівність, втрату робочих місць у розвинених країнах і послаблення національного суверенітету. Наприклад, Brexit у 2016 році став яскравим проявом антиглобалізаційних настроїв, коли Велика Британія вирішила вийти з ЄС, щоб "повернути контроль" над своїми кордонами та економікою. Подібні настрої спостерігаються в інших країнах, де популістські партії, такі як "Національний фронт" у Франції чи "Альтернатива для Німеччини", здобувають підтримку, виступаючи проти глобалізації та міграції.

Зростання націоналізму є прямим наслідком цих процесів. Уряди дедалі частіше вдаються до протекціоністських заходів, як-от підвищення мит чи обмеження іноземних інвестицій. Наприклад, США за президентства Дональда Трампа запровадили мита на китайські товари, що стало початком торговельної війни. Ці тенденції ускладнюють міжнародне співробітництво, оскільки держави надають перевагу національним інтересам над глобальними. Студентам пропонується досліджувати, як антиглобалізаційні рухи впливають на зовнішню політику та чи можуть вони призвести до фрагментації світового порядку.

4.3. Мігрантські кризи та їх політичні наслідки

Міграція є одним із найвиразніших проявів глобалізації, але також джерелом політичних криз. Глобальні міграційні потоки, спричинені війнами, економічною нерівністю чи зміною клімату, створюють виклики для держав і міжнародних організацій. Наприклад, міграційна криза в Європі 2015–2016 років, викликана війною в Сирії, призвела до політичних потрясінь у ЄС, зростання антимігрантських настроїв і посилення

ультраправих партій. Аналогічно, міграція з Центральної Америки до США залишається джерелом напруги в американській політиці.

Мігрантські кризи також впливають на міжнародні відносини. Наприклад, Туреччина використовувала потоки біженців як інструмент тиску на ЄС під час переговорів у 2016 році. Крім того, кліматична міграція стає новим викликом: за оцінками ООН, до 2050 року до 200 мільйонів людей можуть стати "кліматичними біженцями" через підвищення рівня моря чи екстремальні погодні явища. Це вимагає нових підходів до міжнародного права, зокрема щодо статусу таких мігрантів.

Для студентів корисно аналізувати, як держави балансують між гуманітарними зобов'язаннями та внутрішньою політичною стабільністю, а також як міграція впливає на дипломатичні відносини.

4.4. Практичні аспекти для аналізу глобалізації та її кризи

Для глибшого розуміння теми студентам пропонується виконати такі завдання:

- Кейс-стаді: Аналіз впливу Brexit на економічні та політичні відносини між Великою Британією та ЄС. Які уроки можна винести для інших регіональних об'єднань?

- Порівняльний аналіз: Порівняння протекціоністських політик США та Китаю в контексті торговельних війн. Як ці політики впливають на глобальну економіку?

- Сценарне планування: Прогнозування розвитку глобалізації до 2035 року. Чи можливе повернення до тісної економічної інтеграції, чи регіоналізація стане домінуючою?

- Дискусійне питання: Чи здатна глобалізація співіснувати з посиленням націоналізму, і які механізми можуть пом'якшити їх конфлікт?

4.5. Висновки та перспективи

Глобалізація, попри свої досягнення, перебуває в стані кризи, зумовленої економічними вразливостями, антиглобалізаційними рухами та міграційними викликами. Ці процеси змушують держави переосмислювати свої стратегії, балансує між інтеграцією та захистом національних інтересів. Регіоналізація та зростання націоналізму можуть як послабити глобальне управління, так і відкрити нові можливості для регіонального співробітництва. Для студентів міжнародних відносин важливо розуміти, як ці тенденції впливають на зовнішню політику, торгівлю та безпеку, а також аналізувати, які стратегії можуть забезпечити стабільність у фрагментованому світі.

Розділ 5. Кліматична політика та екологічні мегатренди

5.1. Зміна клімату як фактор міжнародної безпеки

Зміна клімату є одним із найвизначальніших мегатрендів XXI століття, що впливає на міжнародну безпеку, економіку та політичну стабільність. Підвищення глобальної температури, екстремальні погодні явища, такі як посухи, повені та урагани, а також підняття рівня моря створюють нові виклики для держав і міжнародних організацій. Зміна клімату посилює наявні конфлікти та породжує нові, зокрема через конкуренцію за ресурси, як-от прісна вода чи родючі землі. Наприклад, у регіоні Сахелю в Африці посухи та деградація земель сприяють загостренню конфліктів між громадами, що змагаються за доступ до води та пасовищ.

Зміна клімату також впливає на геополітику. Арктика, де танення льодовиків відкриває доступ до нових родовищ нафти, газу та судноплавних шляхів, стає ареною конкуренції між такими державами, як Росія, США, Канада та Китай. У 2023 році Росія активізувала свою присутність в Арктиці, розширюючи військову інфраструктуру, що викликає занепокоєння у НАТО. Крім того, кліматичні катастрофи, як-от тропічні шторми в Південно-Східній

Азії чи лісові пожежі в Австралії, створюють гуманітарні кризи, які потребують міжнародної координації. Для студентів важливо аналізувати, як кліматична політика формує нові альянси та конфлікти, а також як держави використовують кліматичні виклики для посилення свого впливу.

5.2. Міжнародне співробітництво у сфері зеленої енергетики

Перехід до зеленої енергетики є ключовим елементом кліматичної політики, спрямованим на скорочення викидів парникових газів. Міжнародні угоди, такі як Паризька угода 2015 року, встановили цілі для обмеження глобального потепління до 1,5–2°C порівняно з доіндустріальним рівнем. Проте реалізація цих цілей стикається з викликами через економічні інтереси та нерівномірний розподіл ресурсів. Розвинені країни, такі як члени ЄС, інвестують у відновлювані джерела енергії (ВДЕ), такі як сонячна та вітрова енергія, тоді як країни, що розвиваються, часто залежать від викопного палива через його доступність і низьку вартість.

Міжнародне співробітництво у сфері зеленої енергетики включає фінансову та технологічну підтримку. Наприклад, Фонд зеленої кліматичної політики (Green Climate Fund), створений у рамках ООН, спрямовує кошти на проекти в країнах, що розвиваються, для адаптації до кліматичних змін і розвитку ВДЕ. Проте розподіл цих коштів викликає суперечки, оскільки країни Глобального Півдня звинувачують розвинені держави в недостатній підтримці. Водночас Китай став світовим лідером у виробництві сонячних панелей і вітрових турбін, використовуючи зелену енергетику як інструмент економічної та геополітичної експансії. Для студентів корисно досліджувати, як співпраця в галузі зеленої енергетики може сприяти міжнародній стабільності чи, навпаки, посилювати конкуренцію за технологічне лідерство.

5.3. Конфлікти за ресурси та екологічна дипломатія

Зміна клімату загострює конкуренцію за природні ресурси, такі як вода, земля та мінерали, необхідні для зелених технологій (наприклад, літій для акумуляторів). Наприклад, у басейні річки Ніл суперечки між Єгиптом, Суданом і Ефіопією щодо греблі Великого Ефіопського Відродження (GERD) ілюструють, як дефіцит води може провокувати міжнародні конфлікти. Аналогічно, деградація земель у Центральній Азії сприяє напруженості між країнами, що ділять водні ресурси Амудар'ї та Сирдар'ї.

Екологічна дипломатія стає важливим інструментом для вирішення таких конфліктів. Наприклад, Конвенція ООН з боротьби з опустелюванням (UNCCD) сприяє співпраці між країнами для управління земельними ресурсами. Водночас екологічна дипломатія часто стикається з політичними бар'єрами, оскільки держави захищають власні інтереси. Наприклад, переговори щодо кліматичних угод ускладнені через розбіжності між США, Китаєм та Індією щодо відповідальності за викиди. Для студентів міжнародних відносин важливо аналізувати, як екологічна дипломатія може допомогти уникнути конфліктів і які механізми (наприклад, міжнародні суди чи посередництво) є найефективнішими.

5.4. Практичні аспекти для аналізу кліматичної політики та екологічних мегатрендів

Для глибшого розуміння теми студентам пропонується виконати такі завдання:

- Кейс-стаді: Аналіз конфлікту навколо греблі GERD у басейні річки Ніл. Які дипломатичні інструменти можуть допомогти вирішити цю суперечку?

- Порівняльний аналіз: Порівняння кліматичних стратегій ЄС і Китаю. Як їхні підходи до зеленої енергетики впливають на глобальне лідерство?

- Сценарне планування: Прогнозування впливу кліматичних змін на геополітику Арктики до 2040 року. Які країни виграють від нових ресурсів, а які програють?

- Дискусійне питання: Чи може кліматична політика стати основою для нового глобального порядку, чи вона лише загострить конкуренцію між державами?

5.5. Висновки та перспективи

Кліматична політика та екологічні мегатренди кардинально змінюють міжнародні відносини, впливаючи на безпеку, економіку та дипломатію. Зміна клімату створює нові виклики, такі як конкуренція за ресурси та міграційні кризи, але також відкриває можливості для співпраці через зелену енергетику та екологічну дипломатію. Для студентів важливо розуміти, як кліматичні зміни впливають на баланс сил і як держави можуть використовувати екологічні ініціативи для посилення свого впливу. У майбутньому успіх глобальної кліматичної політики залежатиме від здатності міжнародного співтовариства знаходити компроміси між економічними інтересами та необхідністю сталого розвитку.

Розділ 6. Демографічні зміни та їх вплив на глобальну політику

6.1. Старіння населення в розвинених країнах та молодь у країнах, що розвиваються

Демографічні зміни є одним із ключових мегатрендів, що формують глобальну політику у XXI столітті. У розвинених країнах, таких як Японія, Німеччина та Італія, спостерігається швидке старіння населення через низьку народжуваність і високу тривалість життя. Наприклад, у Японії у 2023 році понад 29% населення було старше 65 років, що створює значний тиск на пенсійні системи, ринок праці та економіку. Старіння населення призводить до скорочення робочої сили, зростання витрат на охорону здоров'я та

соціальне забезпечення, а також зменшення економічної динаміки. Це впливає на зовнішню політику, оскільки такі країни змушені шукати нові стратегії для збереження глобального впливу, наприклад, через автоматизацію чи залучення мігрантів.

Натомість у країнах, що розвиваються, таких як Нігерія, Індія чи Індонезія, демографічна структура характеризується високою часткою молоді. Наприклад, в Африці до 2030 року очікується, що 42% населення буде молодше 25 років. Цей "демографічний дивіденд" може сприяти економічному зростанню за умови належних інвестицій в освіту та створення робочих місць. Проте безробіття серед молоді, як це видно в країнах Близького Сходу, може призводити до соціальних протестів і політичної нестабільності, як під час "Арабської весни" 2011 року. Для студентів важливо аналізувати, як демографічні контрасти між розвиненими країнами та тими, що розвиваються, впливають на глобальні економічні та політичні процеси, зокрема через міграцію чи конкуренцію за ресурси.

6.2. Урбанізація та її політичні наслідки

Урбанізація є ще одним важливим демографічним трендом, який змінює глобальну політику. За даними ООН, у 2022 році 56% населення світу проживало в містах, і до 2050 року ця цифра може зрости до 68%. Швидка урбанізація, особливо в країнах Азії та Африки, створює як можливості, так і виклики. Великі міста, такі як Лагос, Джакарта чи Мумбаї, стають економічними центрами, але також стикаються з проблемами перенаселення, нестачі житла, забруднення та злочинності.

Політичні наслідки урбанізації багатогранні. По-перше, міста стають осередками політичної активності, де формуються нові соціальні рухи та протести. Наприклад, протести в Гонконзі у 2019–2020 роках чи в Сантьяго (Чилі) у 2019 році демонструють, як міське населення може впливати на

національну політику. По-друге, урбанізація посилює нерівність між містами та сільськими регіонами, що може провокувати політичну поляризацію. У міжнародному контексті урбанізація впливає на зовнішню політику, оскільки мегаполіси стають суб'єктами "міської дипломатії". Наприклад, такі міста, як Нью-Йорк чи Токіо, беруть участь у глобальних кліматичних ініціативах, незалежно від національних урядів. Студентам пропонується досліджувати, як урбанізація змінює розподіл влади в державах і які виклики вона створює для глобального управління.

6.3. Демографічні виклики для стабільності держав

Демографічні зміни створюють серйозні виклики для політичної стабільності. У країнах із старіючим населенням, таких як Росія чи Південна Корея, скорочення робочої сили та зростання соціальних витрат можуть послабити економічну конкурентоспроможність і військову міць. Наприклад, Росія, попри свій геополітичний вплив, стикається з демографічною кризою через низьку народжуваність і високу смертність, що обмежує її довгострокові перспективи.

У країнах із молодим населенням, таких як Пакистан чи Єгипет, високий рівень безробіття та обмежений доступ до освіти можуть сприяти радикалізації та тероризму. Наприклад, у країнах Сахелю молодіжне безробіття є одним із факторів, що підживлюють діяльність таких груп, як "Боко Харам". Крім того, демографічний тиск посилює міграційні потоки, що впливають на міжнародні відносини. Наприклад, масова міграція з країн Латинської Америки до США чи з Африки до Європи створює напругу в двосторонніх відносинах і сприяє зростанню антимігрантських настроїв.

Демографічні зміни також впливають на баланс сил у світі. Наприклад, Індія, яка у 2023 році обігнала Китай за чисельністю населення, може використати свій демографічний потенціал для посилення економічного та політичного впливу. Водночас Китай стикається з проблемою старіння

населення, що може послабити його економічне зростання. Для студентів важливо аналізувати, як демографічні тренди впливають на зовнішню політику держав і які стратегії (наприклад, міграційна політика чи інвестиції в освіту) можуть пом'якшити ці виклики.

6.4. Практичні аспекти для аналізу демографічних змін

Для поглибленого вивчення теми студентам пропонується виконати такі завдання:

- Кейс-стаді: Аналіз демографічної кризи в Японії та її впливу на економіку й зовнішню політику. Які заходи може вжити Японія для подолання цих викликів?

- Порівняльний аналіз: Порівняння демографічних стратегій Індії та Китаю. Як демографічні тренди впливають на їхні позиції в глобальній політиці?

- Сценарне планування: Прогнозування впливу урбанізації на політичну стабільність у Африці до 2040 року. Які регіони є найбільш вразливими до соціальних протестів?

- Дискусійне питання: Чи може міграція стати інструментом зовнішньої політики для країн із молодим населенням, і як це вплине на глобальну стабільність?

6.5. Висновки та перспективи

Демографічні зміни, включаючи старіння населення, зростання молоді в країнах, що розвиваються, та швидку урбанізацію, мають глибокий вплив на глобальну політику. Вони формують економічні стратегії, зовнішню політику та безпеку держав, створюючи як виклики, так і можливості. Для студентів міжнародних відносин важливо розуміти, як демографічні тренди впливають на баланс сил, міграційні потоки та політичну стабільність. У майбутньому успіх держав залежатиме від їхньої здатності адаптуватися до цих змін через інвестиції в освіту, інфраструктуру та міграційну політику. Глобальне

співробітництво, спрямоване на вирішення демографічних викликів, може стати основою для сталого розвитку та миру.

Розділ 7. Майбутнє світової політики: сценарії та прогнози

7.1. Можливі моделі глобального управління у XXI столітті

Світова політика у XXI столітті перебуває на роздоріжжі, де зіткнення мегатрендів – геополітичних зрушень, технологічної революції, кліматичних змін і демографічних трансформацій – формує нові моделі глобального управління. Однією з можливих моделей є багатополарний світ, де кілька центрів сили (США, Китай, ЄС, Індія, Росія) співіснують, конкуруючи за вплив, але співпрацюючи у вирішенні глобальних проблем, таких як зміна клімату чи кібербезпека. Наприклад, формат G20 уже демонструє спроби такого співробітництва, хоча розбіжності між державами часто ускладнюють консенсус.

Інша модель – фрагментований світ, де регіоналізація та націоналізм переважають, а міжнародні інститути, такі як ООН чи СОТ, втрачають вплив. У такому сценарії держави зосереджуються на власних інтересах, що може призвести до зростання торговельних війн, ізоляціонізму та локальних конфліктів. Наприклад, протекціоністські політики США та Китаю в 2018–2023 роках уже вказують на цю тенденцію. Третя модель – глобальний кооперативізм, де країни об'єднуються навколо спільних викликів, таких як кліматична криза чи пандемії, через нові інститути чи реформовані організації, як-от посилена роль ВООЗ чи створення глобального органу з регулювання ІІІ.

Кожна модель має свої ризики та можливості. Багатополарність може сприяти балансу сил, але ускладнює прийняття рішень. Фрагментація загрожує хаосом, але може стимулювати регіональну інноваційність.

Кооперативізм вимагає безпрецедентного рівня довіри, що складно досягти в умовах конкуренції. Для студентів важливо аналізувати, які фактори (економічні, політичні, технологічні) визначатимуть домінування однієї з цих моделей до 2035 року.

7.2. Роль недержавних акторів у формуванні світового порядку

Недержавні актори – транснаціональні корпорації, неурядові організації (НУО), технологічні гіганти та навіть впливові особи – дедалі більше впливають на світову політику. Технологічні компанії, такі як Microsoft, Google чи Tencent, контролюють ключові аспекти цифрової інфраструктури, від хмарних обчислень до ІІІ, що робить їх вагомими гравцями в міжнародних відносинах. Наприклад, у 2023 році Microsoft відіграла ключову роль у переговорах щодо регулювання ІІІ в США та ЄС, фактично впливаючи на глобальні стандарти.

НУО, такі як Greenpeace чи Amnesty International, формують міжнародний порядок денний, просуваючи питання клімату, прав людини та соціальної справедливості. Їхній вплив зростає завдяки соціальним мережам, які дозволяють мобілізувати мільйони людей. Наприклад, кампанії #FridaysForFuture, започатковані Гретою Тунберг, змусили уряди переглянути кліматичні політики. Водночас недержавні актори можуть створювати виклики: наприклад, транснаціональні корпорації, такі як Huawei, опиняються в центрі геополітичних конфліктів через звинувачення у шпигунстві чи монополії.

Іншим аспектом є зростання впливу окремих осіб, таких як Ілон Маск чи Джефф Безос, чії компанії (SpaceX, Blue Origin) формують нову арену конкуренції – космос. Космічна галузь, яка раніше була прерогативою держав, тепер відкрита для приватного сектору, що змінює правила гри. Для студентів корисно досліджувати, як недержавні актори взаємодіють із

державами та чи можуть вони замінити традиційні інститути в глобальному управлінні.

7.3. Виклики та можливості для міжнародного співробітництва

Майбутнє світової політики залежатиме від здатності держав і недержавних акторів співпрацювати для вирішення глобальних викликів. Кліматична криза, кібербезпека, пандемії та економічна нерівність вимагають спільних зусиль, але геополітична конкуренція та націоналізм ускладнюють координацію. Наприклад, Паризька угода 2015 року показала потенціал міжнародного співробітництва, але її виконання гальмується через розбіжності між розвиненими країнами та тими, що розвиваються.

Нові можливості для співпраці з'являються в технологічній сфері.

Наприклад, спільні стандарти для регулювання ШІ чи кіберпростору можуть стати основою для нових міжнародних угод. Водночас виклики, такі як дезінформація чи кібератаки, потребують створення нових механізмів, як-от глобальний орган із кібербезпеки чи реформована Рада Безпеки ООН. Крім того, демографічні зміни та урбанізація відкривають можливості для співпраці на регіональному рівні, наприклад, через обмін досвідом між містами у боротьбі з кліматичними змінами.

Для студентів важливо аналізувати, які інструменти (дипломатія, економічні стимули, санкції) можуть сприяти співпраці, і які бар'єри (націоналізм, економічна конкуренція) її стримують. Практичним завданням може бути моделювання переговорів між державами щодо нової глобальної угоди, наприклад, про управління ресурсами Арктики чи регулювання космічної діяльності.

7.4. Практичні аспекти для аналізу майбутнього світової політики

Для поглибленого вивчення теми студентам пропонується виконати такі завдання:

- Кейс-стаді: Аналіз ролі технологічних гігантів у формуванні глобальних стандартів ШІ. Як їхній вплив може змінити баланс сил між державами?

- Порівняльний аналіз: Порівняння моделей глобального управління в рамках G20 та ООН. Яка організація ефективніша в умовах багатопольярного світу?

- Сценарне планування: Прогнозування розвитку світового порядку до 2040 року за трьома сценаріями: багатопольярність, фрагментація, кооперативізм. Які фактори визначатимуть домінування одного з них?

- Дискусійне питання: Чи можуть недержавні актори замінити держави як головні суб'єкти глобального управління, і які ризики це несе?

7.5. Висновки та перспективи

Майбутнє світової політики залежатиме від того, як держави, недержавні актори та міжнародні організації адаптуються до мегатрендів. Багатопольярність, зростання ролі недержавних акторів і глобальні виклики, такі як кліматична криза чи технологічна революція, створюють як ризики, так і можливості. Для студентів міжнародних відносин ключовим є розуміння динаміки цих процесів і вміння прогнозувати їхній вплив на глобальний порядок. Успіх майбутнього управління залежатиме від здатності знаходити баланс між конкуренцією та співпрацею, а також від інноваційних підходів до вирішення глобальних проблем.

Розділ 8. Економічна нерівність і соціальна справедливість у глобальному контексті

8.1. Економічна нерівність як виклик для глобальної стабільності

Економічна нерівність між країнами та всередині них є одним із ключових мегатрендів, що впливає на світову політику. За даними Світового банку, у 2023 році 9,2% населення світу (близько 700 мільйонів осіб) жили за межею крайньої бідності (менше 2,15 долара на день), тоді як 1% найбагатших людей володіли майже половиною глобального багатства. Ця нерівність посилює соціальну напругу, сприяє політичній нестабільності та підживлює популістські рухи. Наприклад, протести у Чилі (2019) чи Франції ("жовті жилети", 2018–2019) були спричинені зростанням цін і нерівним розподілом доходів.

На міжнародному рівні економічна нерівність ускладнює співпрацю між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Наприклад, країни Глобального Півдня звинувачують розвинені держави у нечесному розподілі економічних вигод від глобалізації, що проявляється у доступі до технологій, ринків чи кліматичного фінансування. Водночас нерівність впливає на міграційні потоки, оскільки люди з бідніших країн шукають кращих умов у розвинених регіонах, що створює додаткові виклики для міграційної політики. Для студентів важливо аналізувати, як економічна нерівність формує зовнішню політику держав і які механізми (наприклад, міжнародна допомога чи реформа глобальних фінансових інститутів) можуть зменшити цей розрив.

8.2. Соціальна справедливість і її вплив на міжнародні відносини

Питання соціальної справедливості, включаючи гендерну рівність, расову справедливість і права меншин, дедалі більше впливають на глобальну політику. Міжнародні рухи, такі як #MeToo чи Black Lives Matter,

переросли національні кордони, формуючи глобальний порядок денний. Наприклад, у 2020 році протести Black Lives Matter у США викликали дискусії про системний расизм у Європі, Латинській Америці та інших регіонах, що змусило уряди переглянути політику щодо рівності.

Соціальна справедливість також стає інструментом м'якої сили. Наприклад, країни Скандинавії просувають гендерну рівність як частину свого міжнародного іміджу, тоді як інші держави використовують питання прав людини для критики конкурентів. Водночас боротьба за соціальну справедливість може провокувати конфлікти, особливо в країнах із авторитарними режимами, де такі рухи розглядаються як загроза стабільності. Для студентів корисно досліджувати, як соціальні рухи впливають на зовнішню політику та як держави балансують між внутрішніми реформами та міжнародними зобов'язаннями.

8.3. Міжнародні ініціативи для подолання нерівності

Міжнародні організації, такі як ООН, Світовий банк і МВФ, відіграють ключову роль у боротьбі з економічною нерівністю через програми, спрямовані на досягнення Цілей сталого розвитку (SDGs). Наприклад, SDG 10 (скорочення нерівності) передбачає реформу оподаткування, підтримку країн, що розвиваються, і забезпечення рівного доступу до освіти та охорони здоров'я.

Проте ефективність цих ініціатив обмежена через політичні розбіжності та недостатнє фінансування.

Нові ініціативи, такі як податок на надприбутки транснаціональних корпорацій (запропонований OECD у 2021 році), мають на меті зменшити економічну нерівність, але стикаються з опором із боку країн із низькими податками, як-от Ірландія чи Сінгапур. Крім того, недержавні актори, такі як

філантропічні фонди (наприклад, Фонд Білла та Мелінди Гейтс), відіграють дедалі більшу роль у фінансуванні проєктів для боротьби з бідністю. Для студентів важливо аналізувати, які інструменти найефективніші для подолання нерівності та як вони впливають на глобальну стабільність.

8.4. Практичні аспекти для аналізу

- Кейс-стаді: Аналіз впливу протестів "жовтих жилетів" у Франції на внутрішню та зовнішню політику. Як соціальні рухи змінюють політичний ландшафт?

- Порівняльний аналіз: Порівняння стратегій Китаю та ЄС у боротьбі з економічною нерівністю. Які підходи є більш ефективними?

- Сценарне планування: Прогнозування впливу економічної нерівності на глобальну стабільність до 2040 року. Чи може нерівність стати каталізатором нових конфліктів?

Дискусійне питання:

Чи здатні міжнародні організації ефективно боротися з економічною нерівністю, чи потрібні нові інститути?

Розділ 9. Космічна політика та нова геополітична арена

9.1. Космос як нова арена геополітичної конкуренції

Космос дедалі більше стає ареною для геополітичної конкуренції, де держави та приватні компанії змагаються за ресурси, технологічне лідерство та стратегічну перевагу. Танення льодовиків в Арктиці та розвиток космічних технологій відкривають нові можливості для видобутку ресурсів (наприклад, рідкісних металів на Місяці чи астероїдах) і створення нових транспортних шляхів. США, Китай, Росія та Індія активно розвивають свої

космічні програми, а такі компанії, як SpaceX і Blue Origin, змінюють динаміку цієї сфери. Наприклад, у 2023 році SpaceX здійснила понад 90 запусків ракет, що значно перевищує показники державних програм.

Космічна політика також має військовий вимір. Розвиток супутникових технологій, протисупутникової зброї та кібероперацій у космосі створює нові загрози для безпеки. Наприклад, у 2021 році Росія випробувала протисупутникову ракету, що викликало занепокоєння щодо безпеки орбітальної інфраструктури. Водночас космос стає ареною для співпраці, як-от Міжнародна космічна станція (МКС), хоча політичні напруження (наприклад, між США та Росією) ускладнюють її роботу. Для студентів важливо аналізувати, як космічна конкуренція впливає на глобальний баланс сил.

9.2. Регулювання космічної діяльності

Міжнародне право, зокрема Договір про космос 1967 року, регулює використання космічного простору, забороняючи розміщення ядерної зброї та привласнення небесних тіл. Проте цей документ застарів і не враховує сучасні виклики, такі як комерціалізація космосу чи космічне сміття. У 2020-х роках США започаткували Artemis Accords, які встановлюють принципи співпраці в дослідженні Місяця, але Китай і Росія відмовилися їх підписувати, просуваючи власні ініціативи.

Регулювання космічної діяльності ускладнене через конкуренцію між державами та приватним сектором. Наприклад, видобуток ресурсів на Місяці чи астероїдах викликає питання про право власності, що може спровокувати конфлікти. Для студентів корисно досліджувати, як міжнародне співтовариство може розробити нові норми для космічної діяльності та які держави чи компанії матимуть перевагу в цій сфері.

9.3. Космос і глобальна співпраця

Попри конкуренцію, космос відкриває можливості для міжнародної співпраці. Наприклад, спільні місії до Марсу чи дослідження астероїдів можуть об'єднати держави навколо наукових цілей. Крім того, космічні технології, такі як супутники для моніторингу клімату, відіграють ключову роль у боротьбі зі зміною клімату. Для студентів важливо аналізувати, як космічна політика може сприяти глобальній стабільності та які бар'єри стоять на шляху співпраці.

9.4. Практичні аспекти для аналізу

Кейс-стаді:

Аналіз Artemis Accords і їх вплив на міжнародну співпрацю в космосі.

Чому деякі країни відмовляються їх підтримувати?

Порівняльний аналіз: Порівняння космічних програм США та Китаю.

Яка країна має перевагу в космічній гонці?

Сценарне планування:

Прогнозування розвитку космічної політики до 2050 року. Чи стане космос новим джерелом конфліктів чи співпраці?

Дискусійне питання:

Чи потрібен новий міжнародний договір для регулювання комерційної діяльності в космосі?

Розділ 10. Культурна глобалізація та ідентичність у міжнародних відносинах

10.1. Культурна глобалізація та її вплив на світову політику.

Культурна глобалізація, спричинена поширенням медіа, інтернету та поп-культури, формує нові моделі взаємодії між державами та суспільствами. Голлівуд, К-поп, Netflix і соціальні мережі, такі як X, створюють глобальну культурну спільноту, але також викликають напругу через зіткнення локальних і глобальних ідентичностей. Наприклад, поширення корейської поп-культури (К-поп) сприяло зміцненню м'якої сили Південної Кореї, тоді як Китай обмежує західний культурний вплив, щоб захистити власну ідентичність.

Культурна глобалізація також впливає на дипломатію. Наприклад, культурні обміни, такі як фестивалі чи освітні програми (Fulbright у США чи Erasmus в ЄС), стають інструментами м'якої сили. Водночас глобалізація культури може провокувати реакцію у вигляді культурного націоналізму, як-от у країнах, де уряди обмежують іноземні медіа для захисту національної ідентичності. Для студентів важливо аналізувати, як культурна глобалізація впливає на зовнішню політику та міжкультурні відносини.

10.2. Ідентичність і політичні конфлікти.

Питання ідентичності – національної, релігійної, етнічної – дедалі більше впливають на міжнародні відносини. Наприклад, зростання релігійного фундаменталізму в деяких країнах Близького Сходу чи націоналістичних рухів у Європі (наприклад, Каталонія чи Шотландія) створюють виклики для держав і міжнародних організацій. Конфлікти ідентичності також ускладнюють інтеграцію мігрантів, що впливає на стабільність країн.

Культурна ідентичність також стає інструментом геополітичної боротьби. Наприклад, Росія використовує концепцію "русского мира" для просування свого впливу в пострадянських країнах, тоді як ЄС акцентує на

європейських цінностях для зміцнення єдності. Для студентів корисно досліджувати, як ідентичність формує зовнішню політику та які стратегії можуть пом'якшити конфлікти, пов'язані з культурними розбіжностями.

10.3. Міжнародна співпраця через культуру.

Культура може стати мостом для міжнародної співпраці. ЮНЕСКО, наприклад, просуває збереження культурної спадщини як інструмент миру. Спільні культурні проекти, такі як міжнародні кінофестивалі чи спортивні події (Олімпійські ігри), сприяють діалогу між країнами. Для студентів важливо аналізувати, як культурна дипломатія може сприяти вирішенню глобальних проблем і які її обмеження в умовах політичної напруги.

10.4. Практичні аспекти для аналізу

Кейс-стаді: Аналіз впливу К-поп на м'яку силу Південної Кореї. Як культура може посилювати геополітичний вплив?

Порівняльний аналіз:

Порівняння культурної дипломатії США та Китаю. Які інструменти є ефективнішими?

Сценарне планування: Прогнозування впливу культурної глобалізації на ідентичність до 2040 року. Чи призведе це до гомогенізації чи посилення локальних ідентичностей?

Дискусійне питання:

Чи може культурна глобалізація сприяти миру, чи вона загострює конфлікти ідентичності?

Розділ 11. Глобальна політика: ретроспективний і прогностичний дискурс

Феномен виникнення явища глобальної політики найчастіше пов'язують з Другою світовою війною. Її завершення призвело до кардинальної трансформації змісту світової системи міжнародних відносин. Була ліквідована багатополярна організація структури міжнародних відносин, що існувала ще з часів Вестфальського миру 1648 р. та зберігалася з певними модифікаціями у межах Вестфальської, Віденської та Версальсько-Вашингтонської міжнародних систем на протязі майже трьох століть до Другої світової війни. Ялтинсько-Потсдамська міжнародна система (1945-1991) стала першою глобальною міжнародною системою.

З середини XX століття починається процес формування глобальної політики як нового наукового напрямку, визначення його предметного поля, виокремлення глобальної політики в особливу галузь знання, відмінну від інших напрямів. В той же час констатуємо відсутність загальновизнаного розуміння, що таке глобальна політика як реальність (онтологічне розуміння) і в чому полягає предмет її дослідження (гносеологічне розуміння). Відсутнє чітке предметне розмежування глобальної і світової політики.

Дослідження глобальних політичних процесів, проблем, тенденцій та акторів посідає важливе місце в сучасній міжнародно-політичній науці, складовою частиною якого є як дослідження *їх концептуальних і прикладних аспектів у ретроспективному і проспективному форматі*, так і визначення та аналіз того, як ці проблеми трактуються в експертно-академічному середовищі. В їх концептуалізації виокремимо два основних підходи. Перший представлений роботами філософів, соціологів, політологів, психологів, в яких акцентується увага на якісних трансформаціях світополітичної системи загалом. Другий підхід, представлений фахівцями в

галузі міжнародних відносин, головну увагу зосереджує на фактологічному, прикладному аналізі глобальних акторів та глобальних трендів.

В предметному полі глобальної політики знаходяться дві головні групи питань: глобальні актори (США, КНР, Індія, ЄС, Німеччина, РФ, ООН, НАТО, МВФ та Світовий Банк, недержавні та регіональні організації) та транснаціональні виклики (екологічні загрози, міграційні процеси, держави, що не відбулися, релігійний фундаменталізм, права людини, транснаціональний тероризм, ЗМЗ) .

Ці питання розглядаються в роботах представників всіх головних наукових шкіл дослідження міжнародних відносин: політичного реалізму (К.Уолтц, Д.Мершхеймер), лібералізму (Р.Кеохейн, Дж.Най, Ф.Фукуяма), конструктивізму (А.Вендт, Б.Бузан). Представники реалістичного напрямку головну увагу приділяють глобальним акторам, в першу чергу глобальним державам, відповідно представники лібералізму – транснаціональним акторам та загрозам.

В міжнародно-політичній науці поступово прийшло усвідомлення того, що розв'язання транснаціональних проблем вимагає підвищення рівня керованості світовим розвитком. В той же час дослідження вказаної проблематики характеризується недостатньою концептуальною, в тому числі категоріальною визначенністю, що пояснюється міждисциплінарним характером досліджень.

Глобальна політика як наукова категорія використовується для аналізу акторів, інститутів та процесів глобального рівня, є поняттям, яке охоплює протяжність політичних відносин у просторі і часі, поширення політичної влади і політичної діяльності через кордони сучасних держав, оскільки політичні рішення і дії в одній частині світу можуть швидко мати наслідки для всього світу. Як новий напрям наукового дослідження глобальна політика розглядає світові політичні процеси, проблеми та тенденції, політичні

аспекти глобалізації та шляхи рішення глобальних проблем, що мають політичний характер, на відміну від світової політики, як сфери неподільної взаємодії між суб'єктами міжнародних відносин як у зв'язку з їх діями відносно одна одної і рішення глобальних проблем, так і політики кожного з них по відношенню до власних внутрішніх проблем та ситуацій. Світова політика зосереджує увагу на взаємопов'язаності міжнародних та внутрішньополітичних відносин.

Якщо феномен виникнення явища глобальної політики найчастіше пов'язують з Другою світовою війною, виникнення феномену світової політики - з 70-ми роками XX століття. Світова політика – теж відносно новий в міжнародних дослідженнях напрям, пов'язаний із змінами в міжнародному співтоваристві. Дослідження цих змін на Заході розпочалось з 70-х років XX століття в умовах посилення взаємозалежності, хоча поняття «міжнародні відносини» та «світова політика» фактично не були розведені. В 2000-х роках починається процес формування світової політики як нового наукового напрямку, визначення його предметного поля, виокремлення світової політики в особливу галузь знання, відмінну від інших напрямів.

Узагальнимо підходи до визначення співвідношення між світовою та глобальною політикою. Перший підхід, презентований частиною західного наукового співтовариства, фактично ототожнює два явища. Другий підхід виходить з того, що «глобальна політика» є складовою частиною «світової політики», акцентує увагу на окремих аспектах світової політики – глобальних процесах і глобальних проблемах. Наступна група дослідників вважає, що поняття «глобальна політика» ширше поняття «світової політики», оскільки світова політика асоціюється тільки з соціальною сферою, а глобальна політика торкається і природного середовища. Глобальна політика акцентує увагу на складних взаємозв'язках, які виходять за межі держав і суспільств у глобальному порядку.

Природу та головні тенденції світового політичного процесу характеризують глобальні тренди (соціальні, політичні, економічні, наукові,

культурні) як основні напрями руху глобального суспільства, які визначають основні напрями еволюції сучасного світу і майбутнє людства. Ці тренди мають глобальний характер, тобто охоплюють весь світ, впливаючи на життя світового співтовариства. В той же час вони розрізняються за масштабами поширення, тобто діють у різних частинах світу з різною ступенню та інтенсивністю. Відрізняються вони і за тривалістю існування, тобто строки їх дії обмежені і рано чи пізно їм на зміну приходять альтернативні тренди. Тісно взаємодіючи один з одним і доповнюючи один одного, вони здійснюють кумулятивний вплив на стан світу. Це крупномасштабні довгострокові процеси глобального розвитку, котрі визначають якісний зміст сучасного етапу еволюції світосистеми.

Спроби виявлення закономірностей кожного з етапів розвитку людства здійснювалися неодноразово. Основними парадигмами таких досліджень, тобто метатеоретичними утвореннями, що містили набір вихідних ідей та методологічних установок, на які спиралося наукове пізнання, сукупність принципів, які на конкретному історичному етапі розвитку науки задавали певний спосіб теоретичної діяльності, визначаючи вибір засобів цієї діяльності, виступали формаційна, цивілізаційна, державоцентриська та світсистемна парадигми.

Один з підходів постулює, що історія не розвивається лінійно, на відміну від окремих культурно-історичних спільнот (цивілізацій), тому визначення її глобальних тенденцій виявляється неможливим. Другий підхід базувався на визнанні хвильового характеру політичних процесів і засновувався на концепції відцентрових та доцентрових тенденцій в розвитку соціальних спільнот. В межах третього підходу мегатренди – це діади процесів-антагоністів, які змінюють один одного в певному циклічному ритмі: глобалізація – деглобалізація (ізоляціонізм); інтеграція – дезінтеграція (націоналізм); демократизація – дедемократизація (посилення авторитарних режимів).

Особливого значення набуває виокремлення питань філософського характеру, методологічних аспектів дослідження глобальних трендів як стійких та довгострокових тенденцій розвитку, з'ясування, які саме тренди є глобальними та визначення специфіки їх прояву в міжнародно-політичній сфері. Значний вплив мають такі глобальні тренди, як кібернетична революція, перехід до інформаційного суспільства на основі вироблення і споживання інформації, зростання ролі мережевих структур, збільшення темпів споживання, гіперспоживання як комплексне системне явище. З кожним роком зростає антропогенний вплив: в результаті збільшення населення збільшується дефіцит відновлюваних ресурсів, зростають проблеми, пов'язані з екологією. Екологічний дефіцит стає причиною таких явищ, як міграція, економічний спад і ослаблення держави, веде до конфліктів.

Що до прогностичного дискурсу глобальної політики, значний внесок було зроблено діяльністю Римського клубу, зокрема в доповідях, підготовлених на його замовлення або членами клубу, які одразу ставали предметом живих наукових дискусій.

Ще у 1999 р. Національна розвідувальна рада США у співробітництві з Державним департаментом і ЦРУ розпочала роботу над проектом “Глобальні тенденції 2015”, внаслідок якого прийшла до висновків, що держави залишаться основними гравцями на міжнародній арені, хоча роль недержавних акторів буде мати тенденцію до зростання. Буде зростати і кількість важливих гравців, що ставитиме під загрозу лідерство США. Це такі країни, як Китай, Росія, Індія, Мексика і Бразилія; регіональні організації, як ЄС; велика кількість ТНК і некомерційних організацій, що набирають вагу на міжнародній арені. Автори доповіді запропонували чотири вірогідні сценарії розвитку людства до 2015 р.: “всеохопна глобалізація” при підвищенні ефективності глобального та регіонального колективного управління; “згубна глобалізація” та посилення нерівномірності розвитку окремих країн та регіонів, яка супроводжується

послабленням як національних, так і міжнародних органів управління і політичних інститутів; “регіональна конкуренція” та посилення опору глобальній перевазі США при передачі повноважень глобальних організацій регіональним інститутам; “постполярний світ” із посилення політичної напруги у відносинах США з ЄС, кризою національного управління в країнах Латинської Америки та суперництві між азійськими державами.

Чотири ключові сценарії глобальної політики до 2020 року: (“Давоський світ”; “Рах Americana”, “Новий Халіфат” та “Коло жаху”) було окреслено в “Проекті–2020” “Конттури світового майбутнього”. На особливу увагу заслуговував висновок, що піднесення РФ, КНР та Ірану як можливих глобальних гравців буде мати негативні наслідки, порівняні з піднесенням Німеччини наприкінці XIX століття.

У листопаді 2008 р. Національна розвідувальна рада США підготувала доповідь “Глобальні тенденції 2025: світ, що змінився” як чергову спробу виявити основні фактори та тенденції, які визначатимуть розвиток глобальної політики. Констатувалась криза системи глобального лідерства, з підйомом Китаю, Індії та інших держав формується глобальна багатопольярна система, могутність і домінування США поступово ослабне. Автори доповіді запропонували чотири сценарії світового розвитку до 2025 року: “Світ без Заходу”; “Жовтневий сюрприз” (неочікуваний природний катаклізм); “Скандал у БРІКС” та сценарій “Політика не завжди локальна (формування глобального світу)”. Останній сценарій передбачав втрату державами провідної ролі у формуванні глобальної політики, що має прискорити розвиток субрегіональних та транснаціональних утворень .

В доповіді “Розриви та відволікаючі фактори – переосмислення безпеки на 2040 рік”, яку було підготовлено за результатами семінару, організованого РЕНД Корпорейшн в 2018 році, передбачувані події (відомі в літературі як “білі лебеді”) підпадали під категорію неперервності (нерозривності), події, які вважалися неможливими та непередбачуваними (“чорні лебеді”) – під категорію розривів. Головною метою цього звіту

визначалось передбачення вирішальних проблем у сфері безпеки в глобальному світі до 2040 року, враховуючи наслідки політичних, технологічних, соціальних та демографічних тенденцій. Дослідники RAND проаналізували три 25-річні періоди історії (1910–1935 рр., 1950–1975 рр., та 1990–2015 рр.) та визначили широкий спектр можливих сценаріїв на 2015–2040 роки. Для періоду 1910-1935 рр. (період «ядра, з якого може вирости сила») це непередбачувані обставини, пов'язані з Першою світовою війною, російською революцією та Великою депресією. Другий період - 1950-1975 рр. (період, коли “жоден куточок землі не може бути ізольованим”) до непередбачуваних подій відносили випробування СРСР атомної бомби в 1947 р., запуск супутника у 1957 році, швидку деколонізацію, війни в Кореї та В'єтнамі та нафтове ембарго 1973 року. В період з 1990 по 2015 рр., коли “для здивування не вистачає часу”, розпадається Радянський Союз, відбувається розширення НАТО, теракти 11 вересня 2001 р., посилення участі США в Афганістані та Близькому Сході, винахід Інтернету, підйом Китаю. В 2015 – 2040 рр. (період “винаходження майбутнього”) до прогнозованих змін віднесено кліматичні, які йдуть на користь деяким країнам, але шкодять іншим, змінюючи баланс сил .

В доповіді “Глобальні тренди 2035” дослідницької служби Європарламенту, опублікованій в 2017 році, сформульовано вісім головних економічних, соціальних і політичних трендів до 2035 року: старіння населення, крихка глобалізація, технологічна революція, кліматичні зміни, поява нових сфер міждержавного суперництва, інформаційна політика та екологічні загрози . Майбутнє ЄС як глобального актора визначалось на основі використання ймовірних сценаріїв, які базувалися на двох факторах: стабільність чи нестабільність в Європі і стабільність чи нестабільність в світі. Перший сценарій – нестабільна Європа в стабільному світі; другий – стабільна Європа в стабільному світі; третій - нестабільна Європа в нестабільному світі. Четвертий сценарій під назвою “ ЄС як глобальна держава” прогнозує стабільну Європу в нестабільному світі. Загальний

висновок вказаної доповіді полягав в тому, що світ стає менш безпечним, але більш політизованим.

На думку авторів доповіді “The 2021 Strategic Foresight Report”, світ стає багатополярним завдяки підйому Індії та Китаю.

Як стратегічний тренд глобальної політики розглядається зменшення ступеня захищеності людства внаслідок пандемії Covid-19. Г. Кіссінджер в статті “Пандемія коронавірусу назавжди змінить світовий порядок” висловив припущення, що зміни, які відбуваються, призвели до розбалансування управління як всередині країн, так і на міжнародній арені.

Робити прогнози в сучасних умовах набагато складніше в порівнянні з більш зрозумілим біполярним світом, справедливо зауважують Ф.Клейн М.Бансал та Дж.Волерс, автори дослідження “Поза галасом. Мегатренди світу майбутнього”. Автори зробили спробу визначення 35 рушійних сил (drivers) змін майбутнього і прийшли до висновку щодо їх кумулятивного впливу на мегатренди глобальної політики.

Отже, у всіх глобальних прогнозах, незважаючи на наявні розбіжності в підходах та оцінках, світ майбутнього мав певні спільні характеристики, найголовніша з яких полягала в його глобалізованості, альтернатива глобалізації не розглядається або розглядається як катастрофа. Водночас у багатьох із них констатується, що Захід втрачає монополію на процеси глобалізації. Дослідниками не ставиться під сумнів і той факт, що світом потрібно управляти, оскільки хаотичність міжнародних відносин та неконтрольованість міжнародних процесів являють собою виклик усій міжнародній системі і її головним елементам – державам.

Глобальна політика як наукова категорія використовується для ретроспективного і прогностичного аналізу акторів, інститутів та процесів глобального рівня, є поняттям, яке охоплює протяжність політичних відносин у просторі і часі, поширення політичної влади і політичної діяльності через кордони сучасних держав. Як новий напрям наукового дослідження глобальна політика розглядає світові політичні процеси,

проблеми та тенденції, політичні аспекти глобалізації та шляхи рішення глобальних проблем.

В предметному полі глобальної політики знаходяться дві головні групи питань: глобальні актори (США, КНР, Індія, ЄС, Німеччина, РФ, ООН, НАТО, МВФ та Світовий Банк, недержавні та регіональні організації) та транснаціональні виклики (екологічні загрози; міграційні процеси; проблеми голоду; держави, що не відбулися; релігійний фундаменталізм; права людини; транснаціональний тероризм; ЗМЗ).

Міждисциплінарний характер глобальних досліджень пояснює недостатній рівень концептуальної, в тому числі категоріальної визначеності, що викликає потребу в подальших наукових розвідках.

- Глобальні актори

Акторний аналіз глобальних політичних процесів у *ретроспективному і проспективному форматі* посідає важливе місце в сучасній міжнародно-політичній науці. Феномен виникнення явища глобальної політики найчастіше пов'язують з Другою світовою війною. Її завершення призвело до кардинальної трансформації змісту світової системи міжнародних відносин. Була ліквідована багатополярна організація структури міжнародних відносин, що існувала ще з часів Вестфальського миру 1648 р. та зберігалася з певними модифікаціями у межах Вестфальської, Віденської та Версальсько-Вашингтонської міжнародних систем на протязі майже трьох століть до Другої світової війни. Ялтинсько-Потсдамська міжнародна система (1945-1991) стала першою глобальною міжнародною системою.

Нагадаємо, що з середини ХХ століття починається процес формування глобальної політики як нового наукового напрямку, визначення його предметного поля, виокремлення глобальної політики в особливу галузь знання, відмінну від інших напрямів. В той же час констатуємо відсутність загальновизнаного розуміння, що таке глобальна політика як реальність (онтологічне розуміння) і в чому полягає предмет її дослідження

(гносеологічне розуміння). Відсутнє чітке предметне розмежування глобальної і світової політики.

Важливою складовою частиною дослідження глобальних політичних процесів, проблем, тенденцій та акторів є визначення та аналіз того, як ці проблеми трактуються в експертно-академічному середовищі. В їх концептуалізації виокремимо декілька основних підходів. Перший представлений роботами філософів, соціологів, політологів, психологів, в яких акцентується увага на якісних трансформаціях світополітичної системи загалом. Другий підхід, представлений фахівцями в галузі міжнародних відносин, головну увагу зосереджує на фактологічному, прикладному аналізі глобальних акторів та глобальних трендів.

Нагадаємо, що в предметному полі глобальної політики знаходяться дві головні групи питань: глобальні актори (США, КНР, Індія, ЄС, Німеччина, РФ, ООН, НАТО, МВФ та Світовий Банк, недержавні та регіональні організації) та транснаціональні виклики (екологічні загрози, міграційні процеси, держави, що не відбулися, релігійний фундаменталізм, права людини, транснаціональний тероризм, ЗМЗ) . Ці питання розглядаються в роботах представників всіх головних наукових шкіл дослідження міжнародних відносин: політичного реалізму (К.Уолтц, Д.Мершхеймер), лібералізму (Р.Кеохейн, Дж.Най, Ф.Фукуяма), конструктивізму (А.Вендт, Б.Бузан), неомарксизму (І.Валлерстайн). Представники реалістичного напрямку головну увагу приділяють глобальним акторам, в першу чергу глобальним державам, відповідно представники лібералізму – транснаціональним акторам та загрозам, представники світ-системного підходу – глобальній міжнародній системі та її трансформації . В той же час дослідження вказаної проблематики характеризується недостатньою концептуальною, в тому числі категоріальною визначенністю, що пояснюється міждисциплінарним характером досліджень.

Як новий напрям наукового дослідження глобальна політика розглядає діяльність глобальних акторів, глобальні політичні процеси, проблеми та

тенденції, політичні аспекти глобалізації та шляхи рішення глобальних проблем, що мають політичний характер, на відміну від світової політики, як сфери неподільної взаємодії між суб'єктами (акторами) міжнародних відносин як у зв'язку з їх діями відносно одна одної і рішення глобальних проблем, так і політики кожного з них по відношенню до власних внутрішніх проблем та ситуацій.

Держава виникає та функціонує лише у складі об'єднуючих її міжнародних систем. Формування глобальної світополітичної системи в межах світ-системного підходу умовно веде свій відлік з 1500 року. Якщо на цей період в європейській середньовічній системі йде процес формування держав-націй, в інших частинах світу головними акторами були імперії. В 1500 році населення Китаю становило приблизно 300 млн. осіб, з найбільш потужною на той час економікою. Індія теж була потужним міжнародним актором з населенням в 110 млн. осіб . Феодально роздріблена Японія мала населення в 15 млн. осіб . Посилювалась могутність іншого впливового актора, Османської імперії. В той же час Європа з населенням приблизно 82 млн. осіб знаходилась у стані роздрібленості і відставала в економічному плані від азійських гігантів. Трансформація структури європейського регіонального порядку розпочалася із виникненням перших централізованих держав із міцною королівською владою. Триває довга боротьба між папами та імператорами, між церковною та світською владою. Виникають майбутні потужні гравці - національні держави, централізовані під владою абсолютних монархів. Внаслідок цих процесів до початку XVI ст. коло елементів європейської міжнародної системи звузилося. Занепали лицарські ордени, зменшилося значення династій. Також було в цілому завершено боротьбу між релігійною та світською владами на користь останньої. У Європі склалася система міжнародних відносин, яка була близькою до мультиполярної. Приблизно двохсотлітній період XV-XVI ст. був завершальним в історії довестфальського світового порядку. У Західній Європі, яка вже тоді перетворювалася на центр міжнародної системи, він

відзначений процесом Реформації, наслідками Великих географічних відкриттів. В цей час Західна Європа вступає в період чергування гегемонів: Іспанія, Франція, Англія боролися між собою за статус провідного актора, який, тим не менш, не давав абсолютної влади. У Європі завершувався період формування мультиполярності. Значення Тридцятилітньої війни (1618-1648) полягає не лише у розв'язанні численних протиріч, що століттями накопичувалися в Європі. Війна інституціоналізувала численні хаотичні процеси, створила механізми боротьби із гегемонами та сформувала основоположні принципи майбутнього Вестфальського світоустрою.

Вестфальська державоцентриська модель світу, історичні коріння якої пов'язані з відносинами в Стародавній Греції та в італійських містах Середньовіччя, сформувала основні принципи нових міжнародних відносин: принцип внутрішнього державного суверенітету; принцип зовнішнього державного суверенітету, який не дозволяв державам втручатися у справи одна одної, створюючи ілюзію політичної рівності; принцип дії міжнародного права та застосування дипломатії у міжнародних відносинах. Національна держава перетворилась на одиницю побудови політичної системи світу. Нова модель не була побудована на ціннісних орієнтирах, зокрема на релігії, що виявилось значною перевагою, оскільки цінності не можуть бути предметом обговорення і з них неможливі компроміси. Все це надало можливість в майбутньому на прийняття цієї моделі в якості глобальної.

В межах Вестфальської світополітичної моделі виокремлюються декілька етапів, відмінних за змістом. Це Вестфальська, Віденська, Версальсько-Вашингтонська багатополярні системи з наявністю декількох великих держав та перша глобальна біполярна Ялтинсько-Потсдамська система, в якій діяли дві глобальні держави - США та СРСР. Після розпаду Ялтинсько-Потсдамської системи США залишилися єдиною глобальною державою. Наразі з'являються чи посилюють свій вплив і нові глобальні

актори - КНР, Індія, ЄС, Німеччина, РФ, ООН, НАТО, МВФ та Світовий Банк, деякі недержавні та регіональні організації.

Природу та головні тенденції світового політичного процесу характеризують глобальні тренди (соціальні, політичні, економічні, наукові, культурні) як основні напрями руху глобального суспільства, які визначають основні напрями еволюції сучасного світу і майбутнє людства. Ці тренди мають глобальний характер, тобто охоплюють весь світ, впливаючи на життя світового співтовариства. В той же час вони розрізняються за масштабами поширення, тобто діють у різних частинах світу з різною ступенню та інтенсивністю. Відрізняються вони і за тривалістю існування, тобто строки їх дії обмежені і рано чи пізно їм на зміну приходять альтернативні тренди. Тісно взаємодіючи один з одним і доповнюючи один одного, вони здійснюють кумулятивний вплив на стан світу. Це крупномасштабні довгострокові процеси глобального розвитку, котрі визначають якісний зміст сучасного етапу еволюції світосистеми.

Спроби виявлення закономірностей кожного з етапів розвитку людства здійснювалися неодноразово. Основними парадигмами таких досліджень, тобто метатеоретичними утвореннями, що містили набір вихідних ідей та методологічних установок, на які спиралося наукове пізнання, сукупність принципів, які на конкретному історичному етапі розвитку науки задавали певний спосіб теоретичної діяльності, визначаючи вибір засобів цієї діяльності, виступали формаційна, цивілізаційна, державоцентриська та світсистемна парадигми.

Один з підходів постулює, що історія не розвивається лінійно, на відміну від окремих культурно-історичних спільнот (цивілізацій), тому визначення її глобальних тенденцій виявляється неможливим. Другий підхід базувався на визнанні хвильового характеру політичних процесів і засновувався на концепції відцентрових та доцентрових тенденцій в розвитку соціальних спільнот. В межах третього підходу мегатренди – це діади процесів-антагоністів, які змінюють один одного в певному циклічному

ритмі: глобалізація – деглобалізація (ізоляціонізм); інтеграція – дезінтеграція (націоналізм); демократизація – дедемократизація (посилення авторитарних режимів).

Особливого значення набуває виокремлення питань філософського характеру, методологічних аспектів дослідження глобальних трендів як стійких та довгострокових тенденцій розвитку, з'ясування, які саме тренди є глобальними та визначення специфіки їх прояву в міжнародно-політичній сфері.

Що до прогностичного дискурсу глобальної політики, зокрема в контексті акторного аналізу, значний внесок було зроблено діяльністю Римського клубу, зокрема в доповідях, підготовлених на його замовлення або членами клубу, які одразу ставали предметом жвавих наукових дискусій.

Нагадаємо: проблема глобальних акторів розглядалась в доповіді “Глобальні тенденції 2015”, підготовленої у 1999 р. Національною розвідувальною радою США у співробітництві з Державним департаментом і ЦРУ. Було зроблено висновок, що держави залишаться основними гравцями на міжнародній арені, хоча роль недержавних акторів буде мати тенденцію до зростання. Буде зростати і кількість важливих гравців, що ставитиме під загрозу лідерство США. Це такі країни, як Китай, Росія, Індія, Мексика і Бразилія; регіональні організації, як ЄС; велика кількість ТНК і некомерційних організацій, що набирають вагу на міжнародній арені. Автори доповіді запропонували чотири вірогідні сценарії розвитку людства до 2015 р.: “всеохопна глобалізація” при підвищенні ефективності глобального та регіонального колективного управління; “згубна глобалізація” та посилення нерівномірності розвитку окремих країн та регіонів, яка супроводжується послабленням як національних, так і міжнародних органів управління і політичних інститутів; “регіональна конкуренція” та посилення опору глобальній перевазі США при передачі повноважень глобальних організацій регіональним інститутам; “постполярний світ” із посилення політичної

напруги у відносинах США з ЄС, кризою національного управління в країнах Латинської Америки та суперництві між азійськими державами.

Чотири ключові сценарії глобальної політики до 2020 року з акцентом на визначення глобальних акторів: (“Давоський світ”; “Рах Americana”, “Новий Халіфат” та “Коло жаху”) було окреслено в “Проекті–2020” “Конттури світового майбутнього”. На особливу увагу заслуговував висновок, що піднесення РФ, КНР та Ірану як можливих глобальних гравців буде мати негативні наслідки, порівняні з піднесенням Німеччини наприкінці ХІХ століття .

У листопаді 2008 р. Національна розвідувальна рада США підготувала доповідь “Глобальні тенденції 2025: світ, що змінився” як чергову спробу виявити основні фактори та тенденції, які визначатимуть розвиток глобальної політики та спрогнозувати перелік глобальних акторів. Констатувалась криза системи глобального лідерства, з підйомом Китаю, Індії та інших держав формується глобальна багатополярна система, могутність і домінування США поступово ослабне. Автори доповіді запропонували чотири сценарії світового розвитку до 2025 року: “Світ без Заходу”; “Жовтневий сюрприз” (неочікуваний природний катаклізм); “Скандал у БРІКС” та сценарій “Політика не завжди локальна (формування глобального світу)”. Останній сценарій передбачав втрату державами провідної ролі у формуванні глобальної політики, що має прискорити розвиток субрегіональних та транснаціональних утворень .

В доповіді “Глобальні тренди 2035” дослідницької служби Європарламенту, опублікованій в 2017 році, майбутнє ЄС як глобального актора визначалось на основі використання ймовірних сценаріїв, які базувалися на двох факторах: стабільність чи нестабільність в Європі і стабільність чи нестабільність в світі. Перший сценарій – нестабільна Європа в стабільному світі; другий –стабільна Європа в стабільному світі; третій - нестабільна Європа в нестабільному світі. Четвертий сценарій під назвою “ЄС як глобальна держава” прогнозує стабільну Європу в нестабільному світі.

Загальний висновок вказаної доповіді полягав в тому, що світ стає менш безпечним, але більш політизованим . На думку авторів доповіді “The 2021 Strategic Foresight Report”, світ стає багатополярним завдяки підйому Індії та Китаю .

Отже, у всіх глобальних прогнозах, незважаючи на наявні розбіжності в підходах та оцінках, світ майбутнього мав певні спільні характеристики, найголовніша з яких полягала в його глобалізованості, альтернатива глобалізації не розглядається або розглядається як катастрофа та розширенні кола глобальних акторів. Водночас у багатьох із них констатується, що Захід втрачає монополію на процеси глобалізації. Дослідниками не ставиться під сумнів і той факт, що світом потрібно управляти, оскільки хаотичність міжнародних відносин та неконтрольованість міжнародних процесів являють собою виклик усій міжнародній системі і її головним елементам – державам. Визначальним для існування і розвитку міжнародної системи та її складових вважався той міжнародний порядок, який вибудовує ієрархію відносин між провідними державами (глобальними акторами). Криза інституту глобального лідерства ускладнюється тим, що порядок формується не всіма елементами міжнародної системи, а декількома найпотужнішими за сукупним потенціалом державами (глобальними державами), або державою, яка досягла рівня гегемону.

В сучасному світі США після розпаду біполярної системи на протязі певного періоду залишались єдиною глобальною державою, найпотужнішою в військовому і політичному плані, вони відігравали найбільш активну роль у формуванні нового міжнародного порядку. Але на сучасному етапі їх лідерство піддається ерозії, зокрема з боку держав, які уособлюють інші цивілізації. В міжнародному житті стверджуються нові центри прийняття політичних рішень, зокрема КНР, Індія, деякі держави ісламського світу, здатні не просто впливати на вже існуючі правила “глобальної гри”, але й доповнювати старі чи навіть визначати її нові правила.

Ідея щодо внутрішньої неоднорідності сучасної міжнародної системи і типологічної різнорідності її підсистем знайшла відображення, зокрема, у Г. Кіссінджера. Якщо в своїй роботі «Дипломатія» він висловлює точку зору, що порядок у сучасній системі буде забезпечуватись за зразком Віденського «концерту націй», але баланс сил буде здійснюватись на глобальному рівні, то в подальших працях, зокрема «Чи потрібна Америці зовнішня політика?» та «Світовий порядок» він вже акцентує увагу на неоднорідності глобальної міжнародної системи і на розширенні кола глобальних акторів.

Можна зробити висновки щодо доцільності використання категорій глобальна політика та глобальні актори в міжнародно-політичному аналізі. Глобальна політика як наукова категорія використовується для ретроспективного і прогностичного аналізу акторів, інститутів та процесів глобального рівня, є поняттям, яке охоплює протяжність політичних відносин у просторі і часі, поширення політичної влади і політичної діяльності через кордони сучасних держав.

Нагадаємо, що в предметному полі глобальної політики знаходяться дві головні групи питань: глобальні актори (США, КНР, Індія, ЄС, Німеччина, РФ, ООН, НАТО, МВФ та Світовий Банк, недержавні та регіональні організації) та транснаціональні виклики (екологічні загрози; міграційні процеси; проблеми голоду; держави, що не відбулися; релігійний фундаменталізм; права людини; транснаціональний тероризм; ЗМЗ).

На склад глобальних акторів та динаміку їх впливу на глобальну політику впливають мегатренди глобального розвитку, зокрема переміщення центру світового розвитку, криза інституту глобального лідерства. Загалом можна погодитись з точкою зору, що на сучасному етапі відбувається трьохскладова трансформація сучасної політичної організації світу (трансформація Вестфальської світополітичної моделі, яку обумовлює глобалізація як мегатренд глобального розвитку, трансформація сучасної міжнародної системи, що обумовлюється інтеграцією як мегатрендом, і трансформація політичних систем окремих країн світу, обумовлена

демократизацією і протилежним трендом). Трансформація Вестфальської світополітичної моделі, розпад Ялтинсько-Потсдамської і формування сучасної міжнародної системи, переміщення центру світового розвитку, криза інституту глобального лідерства, нова модель зміни політичної влади та управління, трансформація національних політичних систем примусили політиків та вчених будувати прогнози відносно майбутнього політичного світоустрою, складу глобальних акторів, які є необхідними з позицій якісного управління мегатрендами.

ЛІТЕРАТУРА

а) основна:

1. Глобальні тренди міжнародних відносин. Монографія. – К.: Вадекс, 2020.
2. Кіссінджер Генрі. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті / Кіссінджер Генрі. Пер. с англ. Надія Коваль. – К.: Наш формат, 2017.
3. Koppel O., Parkhomchuk O. Megatrends of the world politics. *Economic Annals* – XXI. 2021. Вип. 192. Р. 4-14. (Scopus)
4. Коппель О.А. Глобальна політика: ретроспективний і прогностичний дискурс. *Актуальні проблеми філософії і соціології*. 2022. № 39. С. 142-146. URL: <http://apfs.nuoua.od.ua/39-2022>
5. Коппель О.А., Пархомчук О.С. Мегатренди глобального розвитку. *Міжнародні відносини. Вісник КНУ імені Тараса Шевченка*. 2023. Вип. 56. С. 10-15. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/issue/view/264>
6. Amitav Acharya, Barry Buzan. The making of Global International Relations Origins and Evolution of IR and its Centenary. Oxford University Press, 2019.
7. Global Politics: a New Introduction. Edited by Jenny Edkins and Maja Zehfuss . Routledge. NY. – 2009. – 524 p.

8. Grieco J., Ikenberry G., Mastanduno M. Introduction to International Relations: enduring questions and contemporary perspectives. PALGRAVE. London. – 2015. 503 p.
9. Understanding Global Politics. Actors and Themes in International Affairs. Edited by Klaus Larres and Ruth Wittlinger. Routledge, NY. – 2020. 436 p.

б) додаткова:

1. Гелл Д., Е. МакГрю, Д. Голдбрайт, Дж.Перратон. Глобальні трансформації. Політика, економіка, культура. Пер. з англ. Переднє слово Ю. Павленка. – К.: Фенікс, 2003.
2. Капітоненко М. Теорія міжнародних відносин. Чернівці: Книги-XXI, 2019.
3. Koppel O., Parkhomchuk O., Gordban R. Глобальні тренди міжнародних відносин. Research, challenges and development prospects in the area of social sciences: monograph. Izdevnieciba: Baltija Publishing, 2020. 342 p.
4. Koppel O., Parkhomchuk O. Методологічний вплив загальнонаукових теорій на гносеологію міжнародних відносин. Moderní aspekty vědy: monograph. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2022, Svazek XXV. 553 str.
5. Koppel O. Глобальні актори: ретроспективний і прогностичний дискурс. Moderní aspekty vědy: monograph. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023, Svazek XXVIII. 607 str.
6. Koppel O., Parkhomchuk O. Megatrends in the Middle East. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2020. Вип. 143. С. 4-14. URL: <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/view/3746>.
7. Коппель О.А., Пархомчук О.С. Глобальні тренди світової політики. *Регіональні студії*. 2020. № 20. С. 109-114. URL: <http://www.regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/20/20.pdf>
8. Міжнародні системи і глобальний розвиток. /підручник кер. авт. колективу О.А.Коппель; за ред. Л.В.Губерського, В.А.Манжоли. Київ.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008.
9. Міжнародні відносини та світова політика: підручник за ред. В.А.Манжоли; Київ, нац. ун-т ім. Т. Шевченка, К.: Знання, 2014.

10. Мойсес Наїм. Занепад влади: Від владних кабінетів до полів битви й церков, а потім і до держави, або чому сьогодні бути при владі означає зовсім інше, ніж колись. – Київ: Форс Україна, 2018.
11. Харарі Ю. Н. 21 урок для 21 століття. Київ: Форс Україна, 2018.
12. Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order.- N.Y., 1996.
13. International Relations in Pespective. Henry R.Nay, Editor. George Washington University. Washington, 2010.
14. Amitav Acharia. Constracting Global Order. Oxford University Press, 2018.
15. Amitav Acharia. The End of American World. Cambridge University Press, 2014.
16. Barry Buzan, Laust Schouenborg. Global International Society. Cambridge University Press, 2018.
17. Barry Buzan, Georg Lawson. The Global Transformation. Cambridge University Press, 2016.
18. Buzan Barry, Little Richard. International Systems in World History. Remaking the Study of International Relations / Barry Buzan, Richard Little. Oxford University Press, 2018.
19. International Relations in Perspective. Henry R.Nay, Editor. George Washington University. Washington, 2020.

ДОДАТКИ

Додаток 1. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “МЕГАТРЕНДИ СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ”

ВСТУП

Мета дисципліни - сприяти формуванню у здобувачів компетенції щодо практичного застосовування необхідних теоретичних, методичних та методологічних знань і практичних навичок в галузі визначення і аналізу головних мегатрендів світової політики для окреслення можливих варіантів формування нової міжнародно-політичної ситуації та використання їх у процесі виконання власного наукового дослідження.

1. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни:

1. Здобувач має *знати*: сучасний зміст основних категорій дослідження мегатрендів світової політики, особливості формування методів їх дослідження, ознаки світової політики та її взаємозв'язок з міжнародними

відносинами і глобальною політикою, зміст поняття та природи світової політики і глобальних процесів, які в ній відбуваються, визначення і основні етапи та напрями дослідження сучасних трендів /мегатрендів світової політики.

2. Здобувач має *вміти*: концептуально використовувати філософські поняття і категорії міжнародно-політичної науки у якості джерел формування інструментарію дослідження мегатрендів світової політики, критично осмислювати усталені підходи та ідеї, виокремлювати і характеризувати межі теоретичного і практичного у власних наукових дослідженнях.

3. *Володіти елементарними навичками* наукового аналізу та категоріально-концептуального мислення; застосування складних соціо-гуманітарних підходів у наукових дослідженнях.

4. Анотація навчальної дисципліни: «Мегатренди світової політики» є складовою освітньо-наукової програми підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем «доктор філософії», належить до переліку обов'язкових навчальних дисциплін аспірантури (ОНД.02) і викладається українською мовою на першому році навчання.

Структурно дисципліна «Мегатренди світової політики» складається із двох модулів. Перший модуль має назву «**Світова політика як феномен глобального світу**». У ньому висвітлені основні концептуальні підходи в дослідженні мегатрендів глобального розвитку у взаємозв'язку з мегатрендами світової політики. Другий модуль – «**Прояви мегатрендів в міжнародно-політичних процесах і сферах**» - дає можливість творчо використовувати отриманні знання для аналізу подій на світовій арені на глобальному рівні, здійснювати ретроспективний та прогностичний аналіз в міжнародних відносинах і приймати рішення в аспекті зовнішньої політики України, моделювати ситуації у міжнародних відносинах з врахуванням мегатрендів світової політики.

Завдання (навчальні цілі): опанування здобувачами ступеня доктора філософії

концептуальним та методологічним здобутком цієї синтетичної та інтегральної дисципліни, в якій на базі раніше отриманих знань та вмінь поєднуються найважливіші питання теорії та практики світової політики з метою подальшого розвитку навичок наукового мислення у дослідницьких практиках.

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація 4. автономність та відповідальність)	Форми та методи викладання і навчання	Методи оцінювання	Відсоток у підсумко вій оцінці
--	--	----------------------	---

Код	К Результат навчання			З дисциплі ни
	Знати і розуміти:			
1.1	Ізмістовні відмінності світової політики від інших суміжних із нею категорій;	лекція, самостійна робота	усна відповідь, контрольна робота.	7%
1.2	Критерії наукового дослідження;	семінар, самостійна робота	усна доповідь, екзаменаційна робота	8%
1.3	Місце вітчизняної традиції у світовій науковій думці;	лекція, самостійна робота	усна відповідь, контрольна робота, екзаменаційна робота	8%
1.4	Історичну логіку розвитку основних філософських підходів та ідей щодо глобального розвитку, їх дотичність до становлення сучасного соціо-гуманітарного дискурсу;	лекція, самостійна робота	контрольна робота, екзаменаційна робота	7%
1.5	Із значення власного наукового дослідження для розвитку інших галузей науки, суспільно-політичного, економічного життя, національної чи світової духовної культури;	лекція, самостійна робота	контрольна робота, екзаменаційна робота	6%
	Вміти:			
2.1	Визначатись щодо методологічної бази власного наукового дослідження;	семінар, самостійна робота	усна доповідь	7%
2.2	Обґрунтовувати актуальність та чітко формулювати мету дослідницького проекту;	семінар, самостійна робота	усна доповідь, екзаменаційна робота	7%

2.3	2практично застосовувати філософські знання (наративи) у процесі власного наукового дослідження з метою розв'язання комплексних питань та проблем;	семінар, самостійна робота	екзаменацій на робота	8%
2.4	1продувати нові наукові ідеї з урахуванням тенденцій розвитку сучасної науки та мегатрендів світової політики;	семінар, самостійна робота	екзаменацій на робота	8%
Комунікація:				
3.1	3здатність брати участь в дискусіях, концентруватися на значущих складових обраної проблеми (теми);	семінар, самостійна робота	усна доповідь	7%
3.2	3здатність брати участь у міждисциплінарних проектах комплексного наукового дослідження світової політики, використовувати результати досліджень філософської науки для досягнення цілей власного наукового дослідження;	самостійна робота	усна доповідь	6%
3.3	2проявляти увагу і толерантність до іншої (й інакшої) думки у процесі інтелектуальної комунікації.	Семінар	усна доповідь	8%
Автономність та відповідальність:				
4.1	4знаходити необхідну інформацію з різних джерел, упорядковувати її, оцінювати її достовірність, пояснювати значущість, приймати обґрунтовані рішення;	самостійна робота	усна доповідь	6%
4.2	4мати інтелектуальне сумління, чесність у справі формування і вираження інтелектуальної позиції.	самостійна робота	екзаменацій на робота	7%

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання (необов'язково для вибірових дисциплін які не входять до блоків спеціалізації)

Результати навчання дисципліни (код)	1.1 1.3 1.4 1.5 3.3 4.1	1.2, 4.2	2.1	2.3 2.4 3.1 3.2
Програмні результати навчання (назва)				
ПРН 4. Демонструвати навички комунікації з широкою науковою спільнотою та громадськістю з актуальних питань міжнародних відносин та світової політики, проявляти дипломатичність та повагу до опонента				+
ПРН 11. Висувати пропозиції та обґрунтування рішень щодо розв'язання проблемних питань глобального розвитку, міжнародних відносин, міжнародної та національної безпеки (зокрема, міжнародних та внутрішньодержавних конфліктів).		+		
ПРН 13. Давати оцінку процесам глобалізації та здійснювати ретроспективний аналіз мегатенденцій та мегатрендів глобального розвитку.			+	
ПРН 14. Поєднувати теоретичні та практичні підходи для встановлення факторів формування та особливостей зовнішньої політики та стратегії України.	+			

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ тем и	Назва теми	Кількість годин		
		Лекції	Семінари	Самостійна робота
Частина 1. Світова політика як феномен глобального світу.				
1.	Тема 1. Мета і завдання курсу.	2		12

2.	Тема 2. Основні мегатренди та теорії глобального розвитку. Політичний простір і політичний час.	4	2	12
3.	Тема 3. Світова політика як феномен глобального світу. Становлення дискурсу планетарних проблем і планетарної ідеології. Етапи розвитку та структура глобальних політичних досліджень.	2	2	12 12
4.	Тема 4. Світова політика як категорія аналізу політичних проблем міжнародних систем та глобального розвитку.	2		12
т	<i>Частина II. Прояви мегатрендів в міжнародно-політичних процесах та сферах</i>			
5.	Тема 5. Мегатренди і протилежні їм тренди. Глобалізація/ізоляціонізм; Інтеграція/деінтеграція; Демократизація/авторитаризм.	2	2	12
6.	Тема 6. Головні мегатренди світової політики. - зниження ступеня захищеності людства; - “геополітична революція” - зміна політичної структури світу; - переміщення центру світового розвитку (орієнталізація); - розмивання національних кордонів і ерозія суверенітету; - зростання ролі мережевих структур у світовій політиці; - криза існуючої моделі глобального управління; - універсалізація міграційних потоків; - інверсія фундаментальних цінностей; - реідеологізація світової політики.	6	2	12
7.	Тема 7. Управління мегатрендами. Транснаціональні проблеми, глобальні	2		12

	виклики, глобальні ризики.			
	ВСЬОГО	20	8	96

Загальний обсяг - 120 год., в тому числі:

Лекцій– 20 год.

Практичні заняття – 8 год.

Самостійна робота – 96 год.

Семінар 1. Основні мегатренди та теорії глобального розвитку.

1. Поняття глобального розвитку, його структура, складові.
2. Основні парадигми дослідження глобального розвитку:
 - державоцентриська парадигма (геополітичні революції);
 - формаційна парадигма. Поняття технологічних укладів та технологічних революцій;
 - цивілізаційна парадигма (цивілізаційні революції)
 - світ-системна парадигма (мегатренди);
 - технологічні революції.
3. Глобальний простір і глобальний час.
4. Глобальна політична культура. Формування глобальної свідомості.
5. Глобальні форми співіснування людей. Глобальне суспільство.
6. Глобальна безпека. Концепція безпеки у глобальному світі.
7. Конфлікти в контексті глобального розвитку. Ядерний чинник глобальної безпеки.

Самостійна робота. Надати відповіді на питання.

- У чому полягає особливість використання системного підходу до дослідження глобального розвитку?
- Визначити головні мегатренди глобального розвитку.
- В чому відображається прискорення суспільного розвитку на сучасному етапі і до яких наслідків воно може призвести?

Тема 2. Онтологія та гносеологія світової політики.

1. Трансформація міжнародних відносин в відносини світополітичні.
2. Гносеологія міжнародних відносин та причини посилення політичної компоненти в їх дослідженні. Світова політика.
3. Світова політика в реалістичній парадигмі.
4. Світова політика в неоліберальній парадигмі.
5. Марксизм та неомарксизм. Світ-системна теорія.
6. Філософія конструктивізму. Ідентичність і стратегічна культура.

Самостійна робота:

Case- study. Підготувати доповідь на тему: «Інноваційні підходи до дослідження світової політики».

Case- study. Визначити актуальність, гіпотезу, наукову проблему, предмет, об'єкт, мету, завдання, концептуально-теоретичні засади дисертаційної роботи (за темами дослідження).

Семінар 3. Мегатренди світової політики та глобальні проблеми. Управління мегатрендами (2 год.).

1. Мегатренди та глобальні проблеми. Критерії глобальності.
2. Глобальні виклики, глобальні ризики, глобальні загрози.
3. Глобальні проблеми світової політики.
4. Зниження ступеня захищеності людства.
5. Проблема формування нового світового порядку: альтернативні моделі.
6. Головні напрями політичної стратегії рішення глобальних проблем.
7. Глобальне управління: моделі, актори, інститути.

Самостійна робота: Підготуватись до обговорення питань:

1. Загрози сучасному світовому порядку та потреба в глобальному управлінні з метою їх подолання.
2. Проекти та концепції політичних реформ міжнародних відносин з метою вирішення глобальних проблем.

Семінар 4 . Колоквіум. Сценарії та моделі розвитку світової політики: прогностичний дискурс.

1. Наукові аналітичні центри.
2. Питання методології.
3. Сценарії та моделі.

Література

а) основна:

10. Глобальні тренди міжнародних відносин. Монографія. – К.: Вадекс, 2020.
11. Кіссінджер Генрі. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті / Кіссінджер Генрі. Пер. с англ. Надія Коваль. – К.: Наш формат, 2017.
12. Koppel O., Parkhomchuk O. Megatrends of the world politics. *Economic Annals* – XXI. 2021. Вип. 192. Р. 4-14. (Scopus)

13. Коппель О.А. Глобальна політика: ретроспективний і прогностичний дискурс. *Актуальні проблеми філософії і соціології*. 2022. № 39. С. 142-146. URL: <http://apfs.nuoua.od.ua/39-2022>
14. Коппель О.А., Пархомчук О.С. Мегатренди глобального розвитку. *Міжнародні відносини. Вісник КНУ імені Тараса Шевченка*. 2023. Вип. 56. С. 10-15. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/issue/view/264>
15. Amitav Acharya, Barry Buzan. The making of Global International Relations Origins and Evolution of IR and its Centenary. Oxford University Press, 2019.
16. Global Politics: a New Introduction. Edited by Jenny Edkins and Maja Zehfuss . Routledge. NY. – 2009. – 524 p.
17. Grieco J., Ikenberry G., Mastanduno M. Introduction to International Relations: enduring questions and contemporary perspectives. PALGRAVE. London. – 2015. 503 p.
18. Understanding Global Politics. Actors and Themes in International Affairs. Edited by Klaus Larres and Ruth Wittlinger. Routledge, NY. – 2020. 436 p.

б) додаткова:

20. Гелл Д., Е. МакГрю, Д. Голдбрайт, Дж.Перратон. Глобальні трансформації. Політика, економіка, культура. Пер. з англ. Переднє слово Ю. Павленка. – К.: Фенікс, 2003.
21. Глобалізація і сучасний міжнародний процес/ за заг.ред. проф. Б.Гуменюка і проф. С.Шергіна. – К.: Університет «Україна», 2009. – 508 с.
22. Капітоненко М. Теорія міжнародних відносин. Чернівці: Книги-XXI, 2019.
23. Koppel O., Parkhomchuk O., Gordban R. Глобальні тренди міжнародних відносин. Research, challenges and development prospects in the area of social sciences: monograph. Izdevnieciba: Baltija Publishing, 2020. 342 p.
24. Koppel O., Parkhomchuk O. Методологічний вплив загальнонаукових теорій на гносеологію міжнародних відносин. Moderní aspekty vědy: monograph. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2022, Svazek XXV. 553 str.
25. Koppel O. Глобальні актори: ретроспективний і прогностичний дискурс. Moderní aspekty vědy: monograph. Česká republika: Mezinárodní

- Ekonomický Institut s.r.o., 2023, Svazek XXVIII. 607 str.
26. Koppel O., Parkhomchuk O. Megatrends in the Middle East. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2020. Вип. 143. С. 4-14. URL: <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/view/3746>.
27. Коппель О.А., Пархомчук О.С. Глобальні тренди світової політики. *Регіональні студії*. 2020. № 20. С. 109-114. URL: <http://www.regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/20/20.pdf>
28. Міжнародні системи і глобальний розвиток. /підручник кер. авт. колективу О.А.Коппель; за ред. Л.В.Губерського, В.А.Манжоли. Київ.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008.
29. Міжнародні відносини та світова політика: підручник за ред. В.А.Манжоли; Київ, нац. ун-т ім. Т. Шевченка, К.: Знання, 2014.
30. Мойсес Наїм. Занепад влади: Від владних кабінетів до полів битви й церков, а потім і до держави, або чому сьогодні бути при владі означає зовсім інше, ніж колись. – Київ: Форс Україна, 2018.
31. Харарі Ю. Н. 21 урок для 21 століття. Київ: Форс Україна, 2018.
32. Civilizations and world systems: studying world-historical change \ Stephen K. Sanderson, editor. 1995.
33. Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order.- N.Y., 1996.
34. International Relations in Pespective. Henry R.Nay, Editor. George Washington University. Washington, 2010.
35. Amitav Acharia. Constracting Global Order. Oxford University Press, 2018.
36. Amitav Acharia. The End of American World. Cambridge University Press, 2014.
37. Barry Buzan, Laust Schouenborg. Global International Society. Cambridge University Press, 2018.
38. Barry Buzan, Georg Lawson. The Global Transformation. Cambridge University Press, 2016.
39. Buzan Barry, Little Richard. International Systems in World History. Remaking the Study of International Relations / Barry Buzan, Richard Little. Oxford University Press, 2018.
40. International Relations in Perspective. Henry R.Nay, Editor. George Washington University. Washington, 2020.

41. Toffler A. Third Wave.- N.Y., 1980.
42. Wallerstein I. The Modern World System.- N.Y., 1974.

6

Теми для самостійної роботи у вигляді реферату:

1. Геополітична революція.
2. Зниження ступеня захищеності та посилення ступеня загрози людству. Глобальні загрози, глобальні виклики, глобальні ризики.
3. “Гібридизація” міжнародних відносин і “гібридні війни”.
4. Геополітична революція.
5. Гібридизація” міжнародних відносин і “гібридні війни”.
6. Ідентичність в світовій політиці: культурний, цивілізаційний та релігійний фактор.
7. Зміна політичної структури світу.
8. Розмивання національних кордонів і ерозія суверенітету.
9. Переміщення центру світового розвитку (орієнталізація).
10. Універсалізація міграційних потоків.
11. Інверсія фундаментальних цінностей.
12. Реідеологізація світової політики.
13. Перехід до інформаційного суспільства на основі вироблення і споживання інформації.
14. Зростання ролі мережевих структур у світовій політиці.
15. Криза існуючої моделі глобального управління.
16. Нова модель зміни політичної влади та управління.
17. Мегатренди глобального розвитку.
18. Стиснення історичного і політичного часу.
19. Збільшення темпів споживання. Гіперспоживання.
20. Глобальна політика.
21. Криза інституту глобального лідерства. Глобальні держави.
22. Віртуалізація суспільно-політичних відносин.

Питання до іспиту

1. Світова політика як онтологічне явище.
2. Світова політика як гносеологічне явище.
3. Глобальні проблеми світової політики.
4. Специфіка відносин США, КНР, РФ до світосистемного регулювання.
5. Політичний простір глобального світу.
6. Типи процесів на міжнародно-політичному просторі.
7. Політичний час глобального світу.
8. Хронополітика.
9. Поняття глобального розвитку та основні парадигми його дослідження.
10. Інтеграційні та дезінтеграційні процеси в сучасному світі.
11. Зміна політичної структури світу.
12. Криза інституту глобального лідерства.
13. Глобалізація як мегатренд глобального розвитку.

14. Гіперспоживання як мегатенденція глобального розвитку.
15. Глобальні виклики, глобальні ризики, глобальні загрози.
16. Стиснення історичного і політичного часу.
17. Перехід до інформаційного суспільства.
18. Зростання ролі мережевих структур у світовій політиці.
19. Розмивання національних кордонів і ерозія суверенітету.
20. Криза існуючої моделі глобального управління.
21. Світова політика як феномен глобального світу і як категорія аналізу політичних проблем міжнародних систем і глобального розвитку.
22. Мегатренди світової політики.
23. Переміщення центру світового розвитку (орієнталізація).
24. Універсалізація міграційних потоків.
25. Інверсія фундаментальних цінностей.
26. Віртуалізація суспільно-політичних відносин.
27. Нова модель зміни політичної влади і управління в окремих країнах.
28. Зниження ступеня захищеності людства.
29. Реідеологізація світової політики.
30. Геополітична революція.

ДОДАТОК 2. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “МЕГАТРЕНДИ В РЕГІОНАХ СВІТУ”

ВСТУП

Мета дисципліни - сприяти формуванню у здобувачів компетенції щодо практичного застосування необхідних теоретичних, методичних та методологічних знань і практичних навичок в галузі визначення прояву мегатрендів в ключових регіонах світу для окреслення можливих варіантів формування нової міжнародно-політичної ситуації та використання їх у процесі виконання власного наукового дослідження.

1. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни:

1. Здобувач має *знати*: сучасний зміст основних категорій дослідження мегатрендів світової політики, особливості формування методів їх дослідження, визначення і основні етапи та напрями дослідження сучасних трендів /мегатрендів світової політики та їх прояву в ключових регіонах світу.
2. Здобувач має *вміти*: концептуально використовувати філософські поняття і категорії міжнародно-політичної науки у якості джерел формування інструментарію дослідження мегатрендів світової політики в регіонах світу, критично осмислювати усталені підходи та ідеї, виокремлювати і характеризувати межі теоретичного і практичного у власних наукових дослідженнях.
3. *Володіти елементарними навичками* наукового аналізу та категоріально-концептуального мислення; застосування складних соціо-гуманітарних підходів у наукових дослідженнях.

4. Анотація навчальної дисципліни: дисципліна «Мегатренди світової політики» є складовою освітньо-наукової програми підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем «доктор філософії», належить до переліку вибіркових навчальних дисциплін аспірантури (ВНД.02) і викладається українською мовою на другому році навчання.

Завдання (навчальні цілі) - опанування здобувачами ступеня доктора філософії

концептуальним та методологічним здобутком цієї синтетичної та інтегральної дисципліни, в якій на базі раніше отриманих знань та вмінь поєднуються найважливіші питання теорії та практики світової політики з метою подальшого розвитку навичок наукового мислення у дослідницьких практиках.

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація 4. автономність та відповідальність)		Форми та методи викладання і навчання	Методи оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
	Знати і розуміти:			
1.1	Ізмістовні відмінності світової політики від інших суміжних із нею категорій;	лекція, самостійна робота	усна відповідь, контрольна робота.	5%
1.2	Критерії наукового дослідження;	семінар, самостійна робота	усна доповідь, екзаменаційна робота	8%
1.3	Місце вітчизняної традиції у світовій науковій думці;	лекція, самостійна робота	усна відповідь, контрольна робота, екзаменаційна робота	9%
1.4	Історичну логіку розвитку основних підходів та ідей щодо особливостей прояву мегатрендів в ключових підсистемах світу;	лекція, самостійна робота	контрольна робота, екзаменаційна робота	5%

1.5	1. Визначення власного наукового дослідження для розвитку інших галузей науки, суспільно-політичного, економічного життя, національної чи світової духовної культури;	лекція, самостійна робота	контрольна робота, екзаменаційна робота	6%
	Вміти:			
2.1	2.1. Визначатись щодо методологічної бази власного наукового дослідження;	семінар, самостійна робота	усна доповідь	8%
2.2	2.2. Обґрунтовувати актуальність та чітко формулювати мету дослідницького проекту;	семінар, самостійна робота	усна доповідь, екзаменаційна робота	9%
2.3	2.3. Практично застосовувати знання (наративи) у процесі власного наукового дослідження з метою розв'язання комплексних питань та проблем;	семінар, самостійна робота	екзаменаційна робота	8%
2.4	2.4. Продувати нові наукові ідеї з урахуванням тенденцій розвитку сучасної науки та прояву мегатрендів світової політики в регіонах світу;	семінар, самостійна робота	екзаменаційна робота	7%
	Комунікація:			
3.1	3.1. Здатність брати участь в дискусіях, концентруватися на значущих складових обраної проблеми (теми);	семінар, самостійна робота	усна доповідь	6%
3.2	3.2. Здатність брати участь у міждисциплінарних проектах комплексного наукового дослідження світової політики, використовувати результати досліджень міжнародно-політичної науки для досягнення цілей власного наукового дослідження;	самостійна робота	усна доповідь	6%

3.3	2 проявляти увагу і толерантність до іншої (й інакшої) думки у процесі інтелектуальної комунікації.	Семінар	усна доповідь	8%
	Автономність та відповідальність:			
4.1	4 знаходити необхідну інформацію з різних джерел, упорядковувати її, оцінювати її достовірність, пояснювати значущість, приймати обґрунтовані рішення;	самостійна робота	усна доповідь	7%
4.2	4 мати інтелектуальне сумління, чесність у справі формування і вираження інтелектуальної позиції.	самостійна робота	екзаменацій на робота	8%

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ теми	Назва теми	Кількість годин		
		Лекції	Семінари	Самостійна робота студента
Частина 1. Основні мегатренди і специфіка їх прояву в регіонах світу				
1.	Тема 1. Специфіка прояву мегатрендів в ключових підсистемах світу.	1		12
2.	Тема 2. Мегатренди в Євро-Атлантичному співтоваристві.	2		12
3.	Тема 3.Мегатренди в ІТР.	2	2	12
4.	Тема 4. Мегатренди і конфігурація лідерства в Східноазійській підсистемі.	2		12
5.	Тема 5.Мегатренди в Південно-Східній Азії.	2	2	12
6.	Тема 6. Мегатренди і їх прояви в Близькосхідному регіоні.	2	2	12

7.	Тема 7. Управління мегатрендами в ключових підсистемах світу.	1	2	14
	ВСЬОГО	12	8	96

Загальний обсяг - 120 год., в тому числі:

Лекцій –12 год.

Практичні заняття – 8 год.

Самостійна робота – 96 год.

Література

основна:

19. Глобальні тренди міжнародних відносин. Монографія. – К.: Вадекс, 2020.
20. Кіссінджер Генрі. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті / Кіссінджер Генрі. Пер. с англ. Надія Коваль. – К.: Наш формат, 2017.
21. Міжнародні відносини та світова політика: підручник за ред. В.А.Манжолі; Київ, нац. ун-т ім. Т. Шевченка, К.: Знання, 2014.
22. Amitav Acharya, Barry Buzan. The making of Global International Relations Origins and Evolution of IR and its Centenary. Oxford University Press, 2019.
23. Amitav Acharya. Constracting Global Order. Oxford University Press, 2018.
24. Amitav Acharya. The End of American World. Cambridge University Press, 2014.
25. International Relations in Perspective. Henry R.Nay, Editor. George Washington University. Washington, 2020.
26. Global Politics: a New Introduction. Edited by Jenny Edkins and Maja Zehfuss . Routledge. NY. – 2009. – 524 p.
27. Grieco J., Ikenberry G., Mastanduno M. Introduction to International Relations: enduring questions and contemporary perspectives. PALGRAVE. London. – 2015. 503 p.

28. Koppel O., Parkhomchuk O., Gordban R. Глобальні тренди міжнародних відносин. Research, challenges and development prospects in the area of social sciences: monograph. Izdevnieciba: Baltija Publishing, 2020. 342 p.

б) додаткова:

29. Гелл Д., Е. МакГрю, Д. Голдбрайт, Дж. Перратон. Глобальні трансформації. Політика, економіка, культура. Пер. з англ. Переднє слово Ю. Павленка. – К.: Фенікс, 2003.
30. Глобалізація і сучасний міжнародний процес/ за заг.ред. проф. Б.Гуменюка і проф. С.Шергіна. – К.: Університет «Україна», 2009. – 508 с.
31. Капітоненко М. Теорія міжнародних відносин. Чернівці: Книги-XXI, 2019.
32. Міжнародні системи і глобальний розвиток. /підручник кер. авт. колективу О.А.Коппель; за ред. Л.В.Губерського, В.А.Манжоли. Київ.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. Barry Buzan, Laust Schouenborg. Global International Society. Cambridge University Press, 2018.
33. Barry Buzan, Georg Lawson. The Global Transformation. Cambridge University Press, 2016.
34. Buzan Barry, Little Richard. International Systems in World History. Remaking the Study of International Relations / Barry Buzan, Richard Little. Oxford University Press, 2018.
35. Koppel O. Глобальні актори: ретроспективний і прогностичний дискурс. Moderní aspekty vědy: monograph. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023, Svazek XXVIII. 607 str.
36. Koppel O., Parkhomchuk O. Megatrends in the Middle East. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2020. Вип. 143. С. 4-14. URL: <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/view/3746>.
37. Коппель О.А., Пархомчук О.С. Глобальні тренди світової політики. *Регіональні студії*. 2020. № 20. С. 109-114. URL: <http://www.regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/20/20.pdf>
38. Koppel O., Parkhomchuk O. Megatrends of the world politics. *Economic Annals* – XXI. 2021. Вип. 192. Р. 4-14. (Scopus)

39. Коппель О.А., Пархомчук О.С. Глобальна політика: ретроспективний і прогностичний дискурс. *Актуальні проблеми філософії і соціології*. 2022. № 39. С. 142-146. URL: <http://apfs.nuoua.od.ua/39-2022>
40. Коппель О.А., Пархомчук О.С. Мегатренди глобального розвитку. *Міжнародні відносини. Вісник КНУ імені Тараса Шевченка*. 2023. Вип. 56. С. 10-15. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/issue/view/264>
41. Мойсес Наїм. Занепад влади: Від владних кабінетів до полів битви й церков, а потім і до держави, або чому сьогодні бути при владі означає зовсім інше, ніж колись. – Київ: Форс Україна, 2018.
42. Харарі Ю. Н. 21 урок для 21 століття. Київ: Форс Україна, 2018.
43. Civilizations and world systems: studying world-historical change \ Stephen K. Sanderson, editor. 1995.
44. Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order.- N.Y., 1996.
45. International Relations in Pespective. Henry R.Nay, Editor. George Washington University. Washington, 2010.
46. Toffler A. Third Wave.- N.Y., 1980. Understanding Global Politics. Actors and Themes in International Affairs. Edited by Klaus Larres and Ruth Wittlinger. Routledge, NY. – 2020. 436 p.
47. Wallerstein I. The Modern World System.- N.Y., 1974.

Теми для самостійної роботи у вигляді реферату:

23. Вплив мегатрендів на еволюцію НАТО.
24. Мегатренди і трансрегіональні об'єднання (на прикладі конкретного регіону).
25. Мегатренди і сучасні діаспори.
26. Розмивання національних кордонів і ерозія суверенітету(на прикладі конкретного регіону).
27. Націоналізм як прояв мегатрендів.
28. Фундаменталізм як прояв мегатрендів (на прикладі конкретного регіону)..
29. Криза існуючої моделі глобального управління.
30. Мегатренди на пострадянському просторі.
31. Мегатренди в регіоні Латинської Америки.

32. Феномен і параметри лідерства в світовій політиці (на прикладі конкретного регіону).
33. Криза інституту глобального лідерства.
34. Переміщення центру світового розвитку (орієнталізація).
35. Універсалізація міграційних потоків.
36. Сценарії еволюції міжамериканського простору.
37. Світові енергетичні тренди.
38. Нова модель зміни політичної влади і управління в окремих країнах(на прикладі конкретного регіону)..
39. Зниження ступеня захищеності людства.
40. Реідеологізація світової політики.

Питання до іспиту

31. Специфіка прояву мегатрендів в ключових регіонах світу (на прикладі конкретного регіону).
32. Специфіка відносин США до світосистемного регулювання.
33. Специфіка відносин КНР до світосистемного регулювання.
34. Специфіка відносин РФ до світосистемного регулювання.
35. Політичний простір глобального світу.
36. Типи процесів на міжнародно-політичному просторі.
37. КНР як глобальна відповідальна держава.
38. Інтеграційні та дезінтеграційні процеси в сучасному світі.
39. Зміна політичної структури світу.
40. Криза інституту глобального лідерства.
41. Глобалізація як мегатенденція глобального розвитку.
42. Розмивання національних кордонів і ерозія суверенітету(на прикладі конкретного регіону).
43. Криза існуючої моделі глобального управління.
44. Переміщення центру світового розвитку (орієнталізація).
45. Універсалізація міграційних потоків.
46. Нова модель зміни політичної влади і управління в окремих країнах (на прикладі конкретного регіону).
47. Реідеологізація світової політики.
48. Вплив мегатрендів на еволюцію НАТО.
49. Вплив мегатрендів на ЄС.
50. Мегатренди на пострадянському просторі.
51. Мегатренди в регіоні Латинської Америки.
52. Близькосхідні мегатренди.
53. Особливості прояву мегатрендів в Південно-Східній Азії.
54. Мегатренди і конфігурація лідерства в Східноазійській підсистемі.